

BAJAI HONPOLGÁR

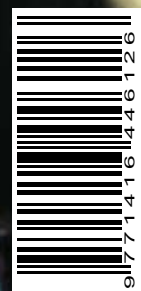
Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2019. május • XXX. évfolyam 5. (342.) szám

Ára: 330 Ft

Fotó: Ligeti László

- Emlékművek, műemlékek – köztéri művészet Baján (új sorozat indul)
- Kutyák, emberek, terápia – interjú Korsós Mónika terápiaiskutya-felvezetővel
- Kollektív mozgások a természetben és számítógépen
- Március és húsvét Rómában és környékén

Tartalom

- Emlékművek, műemlékek – köztéri művészet Baján (*Kovács Zita bevezető tanulmánya*)3
- A Türr István Múzeum felhívása.....5
- Az ismeretlen, iskolaalapító nagybácsi (*Mayer János életrajzi írásának 2. része*)..... 6
- Helyes közlekedés a vasúti átjáróban (Sarlós István forrásközlése).....9
- „A kutyatartás még nem tart ott, ahol a módszereink tartanak” (*Sándor Boglárka interjúja Korsós Mónikával*).....10
- Kollektív mozgások és számítógépes modellezésük (*Szkladányi András tanulmánya*)..... 14
- „Rómában kegyes leszek hozzátok” (*Tomaskovity Szabolcs beszámolójának 4. része*)..... 17
- Új telefon a bajai rendőrkapitányságon (*Sarlós István forrásközlése*)..... 18
- Magyar király adományozta a bunyevácok címerét (*Mándics Mihály írása*)..... 20
- Kaviár, lencse, limonádé, hamburger (*Mayer János színikritikája*)..... 22
- Édes és sós (*Szűnder Dezső receptjei*)...24

Az összefogás ereje

M. J.

■ Kevés dologról hallunk gyakrabban napjaink közéletében, mint az *összefogás szükségességének* emlegetését. Eltérő értékrendű, különféle célokat hirdető politikai szereplők igyekeznek – több-kevesebb sikerrel – egy-síteni erejüket, hogy a saját képükre formálhassák az országot és a társadalmat. Az éles csatazajban egyre kevesebb az emberi hang, pedig közös célok nemcsak a politikai küzdőtéren (lennének) lehetségesek.

Ha vannak közös alapértékeink, közös emlékezetkultúránk, felül lehet emelkedni a világnézeti különbségeken, politikai vitákon, és értékeket is lehet teremteni. Májusi lapszámunk írásai több példát is kínálnak erre. Új sorozatot indítunk városunk köztéri szobrairól és emlékműveiről, amelyek közül néhány elválaszthatatlan Baja városképétől (ilyen a címlapunkon látható *Tóth Kálmán*-szobor is), mások talán máig vitatott értékűek, de mindgyüknek története van, amelyek nem választhatók el azoktól a koroktól, amikor az alkotások születtek. Mindig érdekes vita tárgya lehet, kire/ mire akarunk emlékezni egy-egy emlékmű felállításával; miért éppen rájuk, miért nem másokra – ez mindig a „korszellem” és az állítató közösség és hatalom tükré is egyben.

Sorozatunknak most aféle elméleti felvezetését olvashatják, de későbbi lapszámainkban a köztéri művészet egyes darabjaival is közelebbről megismerkedhetnek.

Örömmel közöljük a *Türr István Múzeum* felhívását, amely a lakosság segítségét kéri történelmünk egy szomorú fejezetének feltáráshoz. A konkrét témán túl ez is mutatja, hogy a helyi kultúra és emlékezet ápolása kizárólag soha nem csak a tudósok, kultúrpolitikusok és folyóiratok feladata, hanem a helyi civil társadalom maga is segítheti, alakíthatja azt. E tekintetben tanulságos a Bajáról indult *Pósta Béláról* szóló írásunk 2. része is: a kolozsvári múzeum alapjait a tudós régész – a civil társadalom támogatásával, a politika segítségével – sz-

inte a semmiből építette fel, és emellett kiképezte szakmájának méltó utánpótlását is. Jó lenne, ha mi is látnánk, hogy a (helyi) kultúra ápolása, mindannyiunk ügye, s nem kizárólag a mindenkori hatalomra tartozik – mi is sokat tehetünk érte!

A helyi ügyek, események mellett ezúttal messzebbre is kitekintünk; római tudósítónk az Örök Város magyar emlékeiről és Baja nagy szülöttéről sem feledkezett meg tavaszi útjai során. Jó ezt látni, hogy magasabb célokat követve sem feledkezünk meg arról, honnan, jöttünk, kik vagyunk, mert ez adja identitásunk alapjait. Akinek pedig identitása nincs, önbecsülése sem lesz, mindenhol rosszul érzi magát. Sokszor érezzük úgy, hogy *„túl sok a fal, ami elválaszt”,* mégis azt szeretnénk, ha eléménk, hogy *„legyen köztünk híd, ne csak az árok”.* A *Bajai Honpolgár* – olykor csatazajban, ellenszélben, láthatatlan akadályokkal és irigységgel küzdve, de töretlen hittel – továbbra is ezen dolgozik. A mi összefogásunk – olvasóinkkal, támogatóinkkal, kulturális estjeink látogatóival – nem valakik ellenében jött létre, nem az örök, tartósan sehova sem vezető tagadásra épül, hanem közös örökségünk és kultúránk ápolására. Nekünk ez az erőnk. ■

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya,
Sarlós István, Sipos Loránd, Szűnder Dezső,
Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

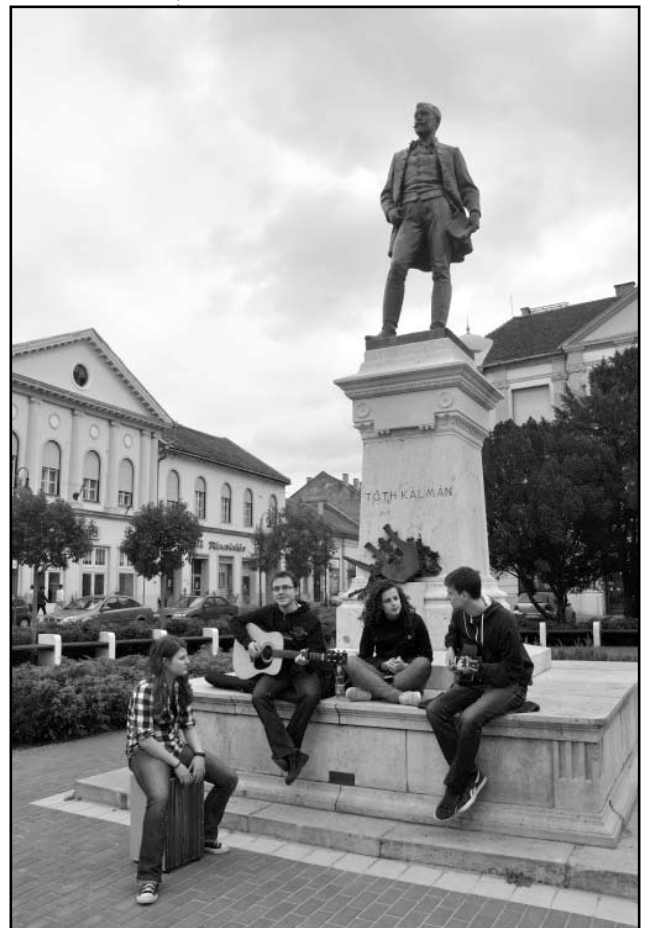
Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számmlaszám: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stilisztikai javításának jogát fenntartja!

Fotó: Ligeti László

Emlékművek, műemlékek – köztéri művészet Baján

Bevezető egy új sorozathoz

■ **Mindennapjaink gyakori kísérői a köztéri szobrok és emlékművek. Jelenlétük annyira természetes, hogy hajlamosak vagyunk azt hinni, mindig is léteztek ilyenek, pedig a szabadtéri emlékműállítás csak a 18-19. század óta vált élő szokássá. Most induló új sorozatunkban Baja köztéri alkotásait vesszük számba, hiszen szinte mind-egyiküknek önálló története, sajátos jelentősége van. Városunk persze ma már annyira gazdag ilyenekben, hogy szerzőink a bőség zavarával küzdenek, de biztosak lehetünk abban, hogy azon alkotásokról is sok újat megtudhatunk, amelyek mellett nap mint nap elsétálunk. A sorozat nyitó részében a köztéri művészet keletkezéséről, szerepéről olvashatnak avatott művészettörténész tollából, a későbbiekben pedig egyes alkotásokkal is megismerkedhetnek.**

Kovács Zita

■ Az egykori bajai református lelképásztor, Fülep Lajos művészettörténész, művészettíró-filozófus a Nyugat 1918. évi 10. számában így ír a köztéri szobrászatról: „az emlékműszobrászat (...) nem egyes jelenségekből áll, hanem valóságos egész világ, valóságos kozmosz: saját világnézettel, törvényekkel, esztétikával és logikával. Az ész világának ellentéte: a másikk, a negatív, az abszurd világ, hol a non-sens a valóság Ding-an-sichje, őslényege, akarata. De éppen azért, mert ilyen teljes és tökéletes világ, külön fejezetet kell majd egyszer szentelni neki.” Fülep gondolatát követve, tanácsát megfogadva a Bajai Honpolgár hasábjain az elkövetkező hónapokban arra teszünk kísérletet, hogy számba vegyük városunk szabad térre szánt köztéri alkotásait, szobrait, emlékműveit, bemutatva egy különleges plasztikai nyelv születésének körülményeit, a művek külön világát, sajátos törvényszerűségeit.

A köztéri szobrok születésének történeti, művészettörténeti okának, céljának és rendeltetésének kutatásakor a kezdetekig szükséges visszanyúlnunk. A köztéri plasztikák – szülessenek bármely történelmi korszakban – mindig a közösség számára jelentőséggel bíró helyek megjelölésére voltak hivatottak, illetve a hithez és valláshoz kötődő plasztikai ábrázolások létrehozására szolgáltak, amelyek köré rítus és kultusz szerveződött. Mindemellett természetesen a köztéri szobrászatnak mindig is volt politikai, reprezentációs funkciója is, mivel az uralkodó vallásos hagyományokat és az autoritással rendelkező szabályrendszereket szemléltette.

Köztéri szobrászatunk történetét, a műfaj helyét kutatva a magyar művészet történetében, számos szomorú adattal szembesülünk. Nincs még egy nemzet Európában, amelynek művészettörténetét, történelmi, kulturális, szellemi, politikai útját a történelem úgy szabdalta volna darabokra, töredékes fejezetekre, mint Magyarországot. A magyar művészet

történetének töredékes fejezetei az Árpád-kortól napjainkig éppen csak elkezdődnek, amikor hirtelen újra és újra megszakadnak. Az Árpádok és Anjouk kora megteremti nálunk is a román művészeti stílust, majd a gótika gazdag virágzását. Nemcsak a templomok és kolostorok, egész városok épülnek e korstílusban, az építészet mellett szobrászatunk, festészetünk is gyökeret ereszt, magyarrá érik, lokális iskolákban fejlődik tovább. De mi maradt belőle napjainkra? Néhány emlék: romok, töredékek, törmelékek, feljegyzések, tervek, rajzok. Olyan összefüggő művészeti emlék, amely a magyar városok és falvak szellemi, művészeti arculatát meghatározza, a korszak mestereinek tudását és művészi színvonalát jellemezte, sajnos sehol sem maradt.

Vajon a kolozsvári fivérek európai jelentőségű művészetének hol volt folytatása? Sajnos nem ismerjük. Mátyás reneszánsz Budájából is pusztán annyi kőtörmelék maradt, amely elfér egy múzeumi helyiség padlóján. Ezt követte a török uralom, amely a magyar művészettörténet folyamatának elvágásával, csaknem két évszázadnyi megszakításával eltüntetett min-

den emléket. A magyar hagyományok kútjege szinte kizárólag Erdélyben csordogált tovább Bethlen Gábor és Apáczai Csere János szellemi holdudvarában. A török kiűzését követően, a felszabadító háborúk után romokban hevert az ország nagy része. Újra előről kezdődött minden: a romokon új városokat, falvakat építettek, de az építkezésekhez külföldről hoztak idegen mestereket, művészeket, akiknek keze nyomán meghonosodott Magyarországon a késő barokk. A 18. század elején azután végre feltámadt a nemzet öntudata: amit Thököly elkezdett, Rákóczi folytatta, de néhány évnyi tündöklést követően a magyar kultúra sorsa újra a bujdosás és a számkivetés lett. A 18. század végén, 19. század elején friss lendületet kapott művészeti életünk, ezúttal az irodalom vezető szerepével. A franciás, deákos, németes, magyaros iskolák neve jelzi, hogy az alkotó szellem merre tájékozódott Európában, merre igyekezett termékeny földet találni gyökereinek, amelyen a talaját vesztett magyar alkotóművész újra megvetheti lábát.

Az eszmék, ideológiák küzdelme a feudális Magyarországon jelentős mértékben vallási területeken zajlott. A 17-18. század művészeti alkotásainak nagy hányada vallásos jellegű, egyházi rendeltetésű volt. A gondolkodás formái: a művészetek a sokféle harc sokféle színét viselték magukon, s ezernyi megnyilvánulásukban olykor a társadalom haladó erőit támogatták és szolgálták, olykor pedig reakciós, hátráltató mozzanatként érvényesültek.

A 17. században, amikor a küzdelem mindegyikétől az uralkodó rétegek megnyeréséért folyt, a művészet, mint propaganda megmaradt a zárt épületek falai között, elég volt

Szent Flórián, 1918, Budapest, Fotó fortepan.hu

az is, ha kevesen értették. A késői feudalizmus korszakában azonban, amikor a mind jobban megerősödő, abszolút hatalom a szélesebb tömegek hitbéli és alattvalói hűségének megerősítését kívánta elérni, az egyházművészet a hívekkel egyre közvetlenebb és szorosabb kapcsolatot igyekezett kialakítani. E cél érdekében születtek meg Magyarországon az első, jellegzetesen barokk köztéri szoborművek, a különböző fogadalmi emlékek, Kálváriák, Szentháromság-szobrok, Mária-szobrok, Nepomuki Szent János- és Flórián-szobrok.

A 17. század utolsó harmadában szokássá lett Ausztriában és Magyarországon a bajból való szabadulás emlékére, újabb csapások elkerülése végett, és különösen Mária tiszteletére oszlopos emlékműveket állítani. A század nagy pestisjárványai után a mozgalom országosan is elterjedt: már nem csak az előkelő kegyurak, hanem a városi, falusi közösségek is felállították oltalmazó emlékműveiket. A Mária-oszlopok és a Szentháromság-szobrok a pestisjárvány túlélésére emlékeztettek, a Nepomuki Szent János-szobrokat a vízen élők védelmezésére, hidak közelében a vízbefúlás ellen, a Szent Flóriánokat a tereken a tűzvész elhárítására állították. A települések főterein, köztterein elhelyezett szobrok által eleven kapcsolat alakult ki a szentek és a halandók között, a vértanúk intő példaként állandóan a hívők szeme előtt álltak, és szavak nélkül is üzentek: jámbor alázatra intették őket.

A magyarországi barokk érett korszakában a világi rendeltetésű szobrászat kibontakozásának keretei szűkösek voltak. Világi szoborkompozíciók kizárólag épületdíszként, az architektúrával szerves összefüggésben jelentek meg. A paloták külső homlokzatait, oromzatát és kapuit díszítették monumen-

tális mitológiai-allegorikus szoboralakokkal. A török kiűzését követő építkezések, művészi megrendelések nagy része idegen mesterek keze nyomát viselte, a 18. század második felében azonban a magyar társadalom egyre szélesebb rétege kapcsolódott be a művészet, szellemi vérkeringésbe. A művészeti élet, a művészek társadalmi helyzete is fokozatosan megváltozott. A 18. század közepéig Magyarországon a művészek részben udvari alkotók, részben városi, céhbeli, kézműiparos mesterek voltak. A század vége felé azonban a magyar művészek függetlenítették magukat a középkori kötöttséget jelentő céhektől, míg végül a feudalizmus bomlása, a polgárság erősödése hozta meg számukra a mai értelemben vett művészi rangot, társadalmi megbecsülést. Művészi képzést azonban ebben a korszakban is csak külföldön, leginkább a bécsi akadémián szerezhettek. Magyarországi művészeti iskolák még mindig nem voltak, jóllehet számos tudós és művész sürgette már a Magyar Művészeti Akadémia megalapítását. A haladó szellemiségű nemzeti mozgalmak vezetői felismerték a művészet társadalmi szerepének jelentőségét, s ennek megfelelően a századfordulón megjelenő folyóiratokban, napilapokban egyre több teret kaptak a művészeti kérdések.

A 19. században az építészettől elváló, új, önálló utakat kereső szobrászat feladata már nem az építményt tagoló vagy díszítő elemek készítése (ahogyan ez a romanika, a gótika vagy a reneszánsz korszakában volt), hanem a környezetétől elkülönülve, elhatárolódva saját terének megkomponálása lesz. A tizenkilencedik század közepén, illetve végén a nemzetállamok létrejöttével megszületett a szobrászat önálló, nemzeti nyelve. Ebben az

időszakban alakult ki az emlékműszobrászat sokszor máig idézett eszköztára és szimbólumkézlete. A historizmus építészeti elemei: obeliszk, oszlop, diadalív, sztélé alkalmazása és kombinálása allegorikus, klasszicizáló és romantikus stílusjegyeket hordozó figuratív szobrokkal. Ennek köszönhetően az emlékműszobrászat 19. században kialakult plasztikai megoldásai olyannyira belevésődtek a köztudatba, hogy ma is sokan ezt tartják a köztéri szobrászat egyetlen elfogadott és adekvát kifejezőmódjának. A köztéri szobrászat kánonjában az emlékmű-sablonok prototípusai lényegében változatlan formában éltek tovább, annyiban módosulva, hogy a sokak számára érthető jelek napjainkra már végképp kiüresedtek.

Magyarországon a legintenzívebb köztéri szoborállítási hullám az 1880-as években indult meg, és a Millennium megünneplésének időszakában tetőzött. Az egyes intézmények, városi közösségek, társaságok vagy a kormány által indítványozott köztéri alkotásokra pályázatokat írtak ki, szoborbizottságokat hoztak létre, a benyújtott terveket, maketteket vagy szobormintákat közszemlére bocsátották, és a nyilvános szakmai viták lefolytatása után hirdették ki az eredményt. Ennek a sokszor évekig elhúzódó és sokak által kritizált eljárásnak nem mindig volt pozitív eredménye, a századfordulón elszaporodtak a „meddő pályázatok” is. Mindemellett a század utolsó harmadában korábban nem látott mennyiségben emeltek szobrokat a nemzeti múlt nagy alakjai és eseményei mellett a közelmúlt jelentős politikusainak is. Magyarországon a köztéri szobrászat nagy részét a komoly hagyományokra visszanyúló emlékműszobrászat alkotásai jelentik, a monumentális plasztikai alkotásoknak ez a formája jelenik meg ma is legerőteljesebben közttereinken. Az emlékművek reprezentatív, állandóságot jelképező, ám sokszor változókéony kvalitása és anakronisztikus megjelenése mellett, legfontosabb tulajdonságuknak tekinthető, hogy elsősorban nem művészeti, hanem emlékezetpolitikai szerepet képviselnek.

Mint láttuk, a közterek minden korban az adott hatalmi-politikai reprezentáció színterei voltak. A közösség nyilvános tereiben megjelenő munkák mindig a hatalmi emlékezetpolitika célkitűzéseinek megfelelően jöttek létre, hiszen ugyanez az akarat határozta meg azt is, hogy mit nem szabad elfelejtenie, és mire kell emlékeznie az adott közösségnek. A köztéri szobor tehát lényegében a 19. század végéig az emlékmű logikáját követi, amely szerint emlékeztető reprezentáció, meghatározott helyen áll, és szimbolikus nyelvet beszél. A 20. század második felétől, modernista értelemben a köztéri művészet

A Rembrandt-emlékmű, illetve az Éjjeli őrjárat szoborcsoport Amszterdamban

olyan autonóm alkotásokat jelöl, amelyeket a társadalmi valóságtól független művész saját forma-esztétikai elképzelése szerint hoz létre. A modernista szemlélet a szobrok térbeliségét lényegesen átalakította, egy idealista térbe emelte, amely a művész és mű autonómiáját vette alapul. A térbeli műfajok fejlődését a 20. század második felében a műtárgyfogalom megváltozása, a művek újfajta térbeli struktúrái, léptékváltása (növelése), a helyszínnel kialakított újszerű viszonyrendszere és az az alapvető változás generálta, amely a jelentést a műalkotásból a fizikai környezetében és a szellemi asszociációiban rejlő lehetőségekbe helyezte át.

A galériák és múzeumok tereitől elforduló művészeti programok átlépik a magas és populáris kultúra közti határokat, új helyszíneket keresnek, előnyben részesítik a hagyományos kereteken kívül eső szabadabb platformo-

kat, a nyilvános tereket. A művészet a hétköznapi valóságába, a nyilvánosság tereibe próbál utat keresni társadalmi együttműködésre építő, tömegmédiákat használó, dematerializált, piacellenes művek létrehozásával, amelyek tovább viszik művészet és élet közelítésének avantgárd törekvéseit.

A monumentális köztéri szobrászat története során tehát megteremtette a maga külön terét, a maga sajátos módján a magyar művészet történetében is. A Bajai Honpolgárban induló új sorozat Baja város külön tereiben a maguk sajátos módján megszülető köztéri alkotások történetét, sorsát, művészeti örökségét igyekszik feltárni az elkövetkező hónapokban. ■

Útszéli kereszt (Fotó: Nievel Béla)

Tisztelt Bajaiak, Tisztelt Baja Környéki Lakosok!

■ Tisztelettel kérjük mindazokat a lakosokat, akik emlékeznek a II. világháború végén (1944. decembertől 1945. szeptemberig) **Baján, a Vaskúti úti laktanyában és az azzal szemközti barakktáborban működő szovjet fenntartású hadifoglytáborra**, vagy akik rokontól (szülőtől, nagyszülőtől) hallottak róla, annak működéséről, az ott fogva tartott magyar és német foglyokról, ellátásukról, esetleg további sorsukról érdemi információval tudnak szolgálni, a Türr István Múzeum alábbi elérhetőségein vegyék fel munkatársainkkal a kapcsolatot.

Tisztelettel kérjük, hogy akik emlékeznek az 1944 végétől 1945 augusztusáig fennálló **Közmunka Hivatal vagy Robotmunka Hivatal** működésére, annak **hivatalvezetője, Puskás Mihály személyére**, legyenek segítségünkre Baja város történeti forrásainak közlésével, megosztásával.

Baján, a Vaskúti úton lévő laktanya és barakktábor területén 1944. december – 1945. szeptember között több ezer foglyot temettek el. A sírok exhumálásakor, 1948-ban 1023 embert hantoltak ki és temettek újra a közelben. A munkálatok több napig folytak, így bizonyosan voltak szemtanúi is az eseményeknek. 1949 nyarán az újratemetettek sírjainál emelték azt az emlékművet (obeliszket), ahol néhány évig még november elsején megemlékeztek az elhunyt foglyokról. A Türr István Múzeum célja, hogy Baja történetének és ezzel együtt a magyar történelemnek e szomorú fejezetét, a 75 évig elhallgatott eseményeket feltárhassuk, hitelesen megismerhessük és méltó módon bemutathassuk.

Ezúton nagy tisztelettel kérjük mindazok jelentkezését, akik még emlékeznek – volt foglyok, rokonok vagy a táborba látogatók (akikről sok túlélő szeretettel emlékezik meg), segítsék munkánkat minden birtokukban lévő információ megosztásával, történetük elmondásával.

Baja, 2019. március 31.

Köszönettel:
N. Kovács Zita
múzeumigazgató
Türr István Múzeum

Elérhetőségeink:

Kapcsolattartó munkatárs: **Kordé Nóra történész muzeológus**

Telefon: 70/423-5946 vagy 20/293-9090 vagy 79/324-173

E-mail: bajaimuzeum@gmail.com

Személyesen:

Türr István Múzeum

6500 Baja, Deák Ferenc u. 1.

Az ismeretlen, iskolaalapító nagybácsi

100 éve hunyt el Pósta Béla 2. rész

■ 100 éve, 1919 áprilisában halt meg Pósta Béla régészprofesszor, kardvívó olimpiai bajnokunk, Pósta Sándor nagybátyja, egykori bajai gimnazista diák. Életrajzi írásunk első részében (Bajai Honpolgár, 2019. április) a tudós férfi családi hátterét, iskolás éveit és szakmai indulását mutattuk be, melynek végén 1898-ban megpályázta a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem régészeti tanszékének vezetését. A sikeresen elnyert kinevezés révén munkássága új pályára állt: a mindennapos gyakorlati munka helyett az oktatás és az új tudományos műhely kialakítása került előtérbe. A következő 20 év (1899-1919) formálta a magyar történeti régészet iskolateremtő egyéniségévé.

Mayer János

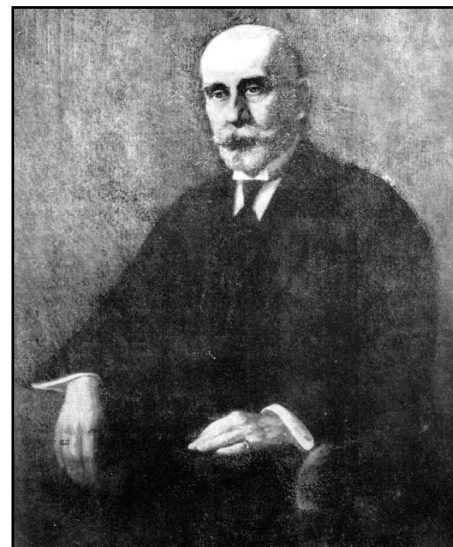
■ Tudós, iskolaszervező, oktató – célok és lehetőségek Kolozsváron

Amikor Pósta egyetemi katedróját átvette, egyszerre számos célnak kellett megfelelnie, amelyek végrehajtása talán külön-külön is egész embert kívánt volna. Az ő feladata lett az újonnan induló kolozsvári régészeti oktatás szakmai, tárgyi és személyi feltételeinek és tematikájának kialakítása, egyben a lehetőség megteremtése arra, hogy a hallgatók szakmai gyakorlatot is szerezzenek. Egyúttal gondoskodnia kellett a szakma utánpótlásáról, hiszen kezdetben a tanszék oktatói személyi állományát egymaga alkotta, és segítse a leendő munkatársak szakmai előmenetelét: támogassa publikációs tevékenységüket, tanulmányútjaikat. (Mindez persze anyagi források felkutatását és kiharcolását is feltételezte.) A régiségtár vezetőjeként pedig először is számba kellett vennie a bőséges, ám szakszerűtlenül tárolt és kategorizált múzeumi anyagot, utána számos eszközzel törekednie kellett a gyűjtemény bővítésére, és nem utolsósorban küzdenie kellett azért, hogy a kollekció számára jelentőségéhez méltó, szakszerű tárolását, kutatását is lehetővé tevő helyet találjon. E kezdetől meglévő feladatai mellé utóbb több szakmai, egyetemi, társadalmi, közéleti-politikai feladatvállalás is társult, ami teljesen lekötötte idejét. Valószínűleg ezzel magyarázható, hogy Pósta Béla kifejezetten szakmai jellegű publikációinak száma viszonylag alacsony: tudományos közleményeinek száma még a százat sem éri el. Ennek oka távolról sem az, hogy – mint vele nem szimpatizáló kortársai írták – „kiírta magát”, sokkal inkább az, hogy egyéb feladatai elvonták az elmélyültebb terepmunkától és a publikálástól. Fiatalabb kollégáival ellentétben ezért nem is szakosodott egy-egy korszak régészeti kutatására, tanítványait viszont igyekezett rávenni a specializációra. Saját publikációinak száma akkor szaporodott meg ismét, amikor az

első világháborús frontszolgálat miatt a tanítványok többségét nélkülöznie kellett. Ezzel együtt hatalmas írásos hagyaték maradt utána; az általa vezetett intézetek érdekében (különböző nyelveken) kiterjedt levelezést folytatott, illetve számtalan, rendkívül alapos összegzést készített el.

A Ferenc József Tudományegyetemen a régészet oktatása elsősorban történelem szakos, középiskolai tanári képzésben résztvevő hallgatók oktatását szolgálta, bár számukra nem volt kötelező tantárgy. Pósta eleinte egyszemélyes katedróján évente két kurzust tartott, amelyek tematikájukban valamennyi régészeti korszakot lefedték, sőt éremtani és ókori felirattani órák is kapcsolódtak hozzájuk. (Számos óráját – már csak a szemléltetés miatt is – az érem- és régiségtárban tartotta.)

Az egyszerű tanárjelöltek körében kurzusai nem voltak különösebben népszerűek, viszont kis számú, de annál lelkesebb archeológiai érdeklődésű diákjai számára havi rendszerességgel ún. *régészeti kollégiumot* (afféle önképzőkört) hirdetett meg azzal a szándékkal, hogy résztvevői, úttörői legyenek Erdély régészeti feltárásának. A tehetséggondozás ezen módja pedig valóban ügybuzgó utánpótlást nevelt ki, amelyre a tanszékvezető az egyetemi régészeti intézetben és az éremtárban is számos munkát rá tudott bízni. A régészeti és éremtárban végzett rendezési munkálatok révén tanítványai értékes ismereteket szereztek. Tanítási módszerének lényege abban állt, hogy az elmélet mellett legalább akkora hangsúlyt fektetett a gyakorlati oktatásra is. Hallgatóit különböző ásatásokra vitte el, és megfigyelte, mely korhoz vonzódnak a leginkább. Ezek után már ő terelgette őket a választott szakterület felé, segítette őket speciális tanulmányaikban. Saját magának ugyan ebben az időszakban aránylag kevés lehetősége volt ásatások vezetésére, ám tanítványait hamar *ásatási gyakorlatokra* küldte, amelyek során – az elméleti alapok

Pósta Béla (1862-1919)
Merész Gyula festményén

megtanulása és mesterük instrukciói alapján – szinte magukat oktatták, szakszerű ásatási naplókát vezettek, gondjaikról-eredményeikről pedig rendszeresen beszámoltak professzoruknak.

Pósta e segítségeért – lehetőségeihez mérten – nem is maradt hálátlan; eleinte napidíjjal járó szakdíjnoki, tudományos segédmunkási, segédarcheológusi beosztással honorálta tanítványai buzgalmát, majd kiválogatta közülük a legjobbakat, s elindította őket a tudományos pályán. Iskolát azzal tudott teremteni, hogy a legkiválóbbaknak (Buday Árpád, Roska Márton, Sztripszky Hiedor, Kovács István) igyekezett egyetemi tanársegédi, adjunktusi állást teremteni, vagy múzeumi szolgálatra beosztott középiskolai tanárként, ún. osztályarcheológusként alkalmazta őket. Mindannyiuk számára rangos külföldi tanulmányutak és ösztöndíjak megszerzése révén igyekezett biztosítani a szakmai előmenetelt. A tanszékvezető ilyen téren kiválóan menedzselte tanítványait, akik régészeti eredményeik tekintetében – már egy-egy területre szakosodva – jóval meghaladták mesterük eredményeit.

A fiatal kollégák előmenetelét segítő tevékenységébe illeszkedik az a terve is, amely egy – Konstantinápoly központtal működő – Keleti Magyar Archaeológiai Intézet létrehozására irányult. A 20. század elején kiváló magyar-török kapcsolatokra építve abban bízott, hogy ez az intézet kiindulópontja lehet Kis-Ázsia és az egykori Mezopotámia területén magyar vezetéssel folytatandó ásatásoknak. Nem kizárt, hogy a magyarság eredetét is kutatták volna, ugyanis Pósta

meg volt győződve arról, hogy a magyarságot valamikor sumer hatás érte, s így akár az is lehetséges, hogy „a magyarság onnan szakadt ki a Keletről, ahol az emberi művelődésnek bölcsője ringott és a legrégebb művelődést, mint a legelső hullám, amely a távoli Nyugatra jutott, ennek a nemzetnek az ősei hozták a szárazföldi úton Európába.” (Ebben egyébként tévedett.) Az intézet vezetésére Pósta nagy tehetségű fiatal tanítványát, *Létay Balázst* szemelte ki, aki 1913-14 folyamán kifejezetten ilyen irányú tanulmányokat folytatott Párizsban és Londonban, az időközben Pósta helyettesévé emelkedett Buday Árpád pedig tárgyalt is az ügyben Isztambulban. Pósta levelezéséből kiviláglik, hogy Létay mellett több más tanítványának is ebben az intézetben talált volna munkát és szakmai kihívást. Bizott abban, hogy a Kelet iránti megnövekedett érdeklődést meglovagolva a *Turáni Társaság*, a kolozsvári egyetem, magánszemélyek felajánlásai és (talán) az illetékes minisztérium támogatása megteremti az anyagi fedezetét a vélhetően nemzetközi jelentőségű intézetnek. Létrehozása érdekében Pósta igencsak kiterjedt lobbitevékenységet folytatott, és neves támogatókat igyekezett megnyerni az ügynek. A tervből azonban végül semmi sem valósult meg: Létayt – alig néhány nappal azután, hogy hazatért tanulmányútjáról – behívták katonának, és 1914. augusztus 25-én a galíciai harcokban hősi halált halt. Pósta az intézetalapítás tervét ekkor még nem adta fel, de az első világháború alakulása (a további kiszemelt résztvevőket egytől egyig besorozták), kiszélesedése, majd eredménye (az Oszmán-Török Birodalom megszűnt, az arab területek jó része a brit érdekszférába került) lehetetlenné tette a megvalósítását. Pedig érdekes belegondolni, micsoda tudományos szenzáció lehetett volna, ha Irak azóta feltárt ókori emlékeit magyar kutatók hozzák felszínre, és ismertetik meg a nagyvilággal. Sajnos terve így nem több tudománytörténeti érdekességnél. (A tervről bővebben *Pallag Zoltán: Posta Béla és a Magyar Keleti Archaeológiai Intézet terve c. írásában lehet olvasni. In: A debreceni Déri Múzeum évkönyve 76. sz. 2002-2003.*)

A Pósta által megteremtett kolozsvári régészeti képzésben nemcsak a fiatal hallgatók oktatása kapott szerepet, hanem a középiskolai tanárok régészeti továbbképzése is. Erre főképp azért volt szükség, mert az egyes települések régiségtárainak, újonnan létrehozott múzeumainak kezelői jórészt az ő soraikból kerültek ki, ám többségük régészeti alapismeretekkel sem rendelkezett. Pósta Bélát 1907-ben – Wosinszky Mór korai halála után – a vallás- és közoktatási

A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem főépülete a 20. század elején

miniszter a *régiségtárak vidéki országos felügyelőjévé* nevezte ki. E minőségében hirdett meg összesen három alkalommal *nyári régészeti tanfolyamot* Kolozsváron 1908-tól, amelynek oktatói munkájában maga is részt vett. (Szeged képviselőjében Móra Ferenc az első kurzus hallgatója volt.) A tanfolyam az elméleti előadások mellett gyakorlati részt is tartalmazott: tárgyak restaurálása, kirándulás is a képzés része volt. Ellentétben a főleg erdélyi bázisú régészsképzéssel, ezeken a kurzusokon az ország egész területéről érkeztek érdeklődők, akiknek egy része ehhez állami támogatást is kapott. Bár 1914-ben az eredetileg kétéves rendszerességgel tervezett tanfolyamok megszakadtak, komoly tudományos vértetéssel látták el a vidéki múzeumok irányítóit, akik korszerűvé tették az általuk vezetett intézményeket, sőt a résztvevők egy része utóbb a múzeumi mozgalom és a hazai régészeti kutatás meghatározó egyéniségévé emelkedett, az itt kialakult szakmai-emberi kapcsolatok, barátságok jelentősége pedig felbecsülhetetlen.

A tudományos kutatás eredményeinek egyik legfőbb mutatója a publikációk száma. Csakhogy a 20. század elején Magyarországon egyetlen régészeti folyóirat (a budapesti *Archaeológiai Értesítő*) létezett, az is túlterhelt volt, így nagyobb lélegzetű közleményeknek nemigen tudott teret adni. A nagy hagyományú *Erdélyi Múzeum* jellemzően értekezéseket közölt, de a nyelvészet, irodalom, történelem és honismeret tárgyköréből is, így a régészeknek osztoznia kellett más tudományok művelőivel. 1910-ben – amikor a kolozsvári régészeti tanszéken már valóban kiválóan képzett, önálló kutatási eredményekkel bíró szakemberek dolgoztak – Pósta kezdeményezte az *Erdélyi Múzeum Egyesület (EME)* választmányánál

egy önálló régészeti folyóirat létrehozását. Ezt azzal indokolta, hogy így csere révén könnyebben hozzá lehet jutni a külföldi szakfolyóiratokhoz, és az érem- és régiségtár tudományos eredményeit is ismertebbé lehet tenni. A folyóirat Pósta szerkesztésében végül *Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából* címmel jelent meg; valamennyi cikke francia nyelvű kivonattal, a fontosabbak teljes francia fordításban kerültek az olvasók elé. (Ez volt az első kétnyelvű magyar régészeti szaklap.) A *Dolgozatok* 10 évfolyamot ért meg, évente kétszer jelent meg; utolsó, 1919-es lapszámának első oldalán Pósta gyászjelentése olvasható. A folyóiratot 1912-re már 69 hazai és külföldi intézet rendelte meg. A szerzők jórészt valóban a Pósta-tanítványok közül kerültek ki, akik kiváló színvonalú munkáiknak köszönhetően hamarosan a szakma új és régebbi fórumaiban (*Történelmi Szemle*, illetve a régészeti felé is nyitó *Századok*) is publikálási lehetőségeket kaptak. A folyóirat Kolozsvár román megszállása után megszűnt.

A múzeumalapító és -szervező

Az Érem- és Régiségtár vezetőjeként Pósta önmagában is kihívást jelentő feladattal szembesült. Gondoskodnia kellett ugyanis a szép számú, de rendszertelenül tárolt és katalogizált gyűjtemény kutatásra és megtekintésre alkalmas elhelyezéséről, rendszerezéséről és (ha lehetséges) gyarapításáról is.

A gyűjtemény Pósta vezetése alatt négy-szer is költözködni kényszerült; először az egyetem új, központi épületében kapott (ideiglenes) helyet azzal az ígérettel, hogy 10-15 éven belül nagyobb helyiségeket fog kapni. Az minden költözködéskor kiderült, hogy a kijelölt helyiségek csak az anyag egy részének szakszerű őrzését teszik lehetővé,

nem beszélve az oktatás és nyilvános kiállítás kívánalmairól. Pósta vezetői időszakának 20 évét végigkísérte a múzeum végleges otthonáért folytatott szakadatlan küzdelem a városi és egyetemi vezetéssel, országos hatalmasságokkal. Hamar kiderült azonban, hogy az újabb és újabb egyetemi bővítések sem oldják meg a problémát, így a gyűjtemény egy időben raktározási célból kibérelt magánházakba kényszerült. 1910-ben a múzeumi anyagok öt belvárosi épületben voltak szétszórva: az egyetem főépületében berendezett, szűkös helyiségekben (itt volt a legértékesebb, ténylegesen kiállított anyag), a Király, a Mátyás király és az Unió utcai bérházakban, illetve a Farkas utcai, ekkor már nem használt kőszínház épületében (itt csak raktároztak). Ez volt a lehető legrosszabb megoldás, hiszen az egyébként is kis létszámú személyzetnek „négyfelé kellett szaladgálnia”.

Hosszú küzdelem után – egyben belátva, hogy az önálló múzeumépület megszületése a homályos jövő víziója csupán – Pósta végül arra tett javaslatot az egyetem dékánjaként a szaktárcának, hogy tegye lehetővé egy nagyobb bérház múzeumi célú megszerzését. Választása a kolozsvári református kollégium Bástya utcai kétemeletes palotaépületére esett, amelyet az egyetem végül 1911-től vett bérbe a kollégiumtól. Miután a korábban bérlakásoknak otthont adó építményt jelentősen át kellett alakítani, a régiségtár anyagait csak fokozatosan lehetett átköltöztetni, és mindez a tervezett költségeknél sokkal több pénzbe került. Nem sokkal később egyetemi átszervezések miatt a néprajzi gyűjteményt egy Ferenc József utcai bérleményben lehetett elhelyezni, ahol összesen 9 terem állt rendelkezésre. Így – ha az önálló erdélyi múzeum épülete soha nem is készült el – 1919-re sikerült elérni, hogy a gyűjtemény nagy része átmeneti raktárakból három, korszerűbb kiállítási feltételeket nyújtó épületbe kerülhessen. Az egyetemen maradt a numizmatikai részleg, a szakkönyvtár, 4 kiállítóterem és egy fényképészeti labor, a Bástya utcába költözött a régészeti anyag és a könyvtár, az igazgatói iroda, továbbá a szobrászati anyag jó része, míg a Ferenc József utcába mehetett a teljes néprajzi anyag. (A komplett régiségtári anyagot így sem sikerült elhelyezni, de Pósta további épületek bérbevételére, illetve az új múzeum megépítésére irányuló törekvését előbb elnapolták, majd végleg elvetették.) Nem alaptalanul írta egy tanítványa: „... egyetemi tanárrá és tárgazgatónak való kinevezésétől eltelt húsz esztendőnek tetemes részét az eredményes munka feltételeinek megteremtéséért vívott küzdelem emész-

Az egykori Bástya utcai múzeumraktár épülete (ma kolozsvári történelmi múzeum)

tette fel. [...] Pósta Béla az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának szervezésével és fejlesztésével állított magának igazán maradandó emléket.” Ennek igazolására szolgál, hogy egységes kolozsvári múzeum az impériumváltás után sem jött létre, és a mai történelmi és néprajzi gyűjtemények mindmáig a Pósta által – eredetileg ideiglenesen – múzeumi célra megszerzett épületekben működnek.

A régiségtár igazgatójaként feladata volt természetesen az értő személyzet kialakítása (és persze ennek anyagi fedezetének előteremtése), valamint a meglévő anyag szakszerű csoportosítása és gyarapítása is. A gyarapításnak különféle módjaival élt: egyrészt számos köztestülethez, egyházközséghez, illetve magánszemélyhez fordult, hogy értékes tárgyi anyagaikat adják a múzeumnak (ideiglenes vagy állandó letét, netán épp ajándék formájában), lehetőségeihez mérten próbált vásárolni (vagy épp cserélni), és a beszerzések fontos részét adták a főleg fiatalabb kollégái által megtalált ásatási anyagok, melyek szintén a régiségtár anyagait gyarapították. Az így keletkező gyűjteményt Pósta eredetileg kor alapján 6 (őstörténelmi, antik, népvándorlás kori, középkori és újabb kori, kegyeleti és etnográfiai) nagyobb csoportra osztotta, de az anyag gyarapodásával újabb önálló társakat (kép- és szoborgyűjtemény, éremtár, viselettörténelmi tár, gyógyszerészeti gyűjtemény stb.) kellett elkülöníteni, és saját könyvtárunk is működött. Így a gyűjtemény nemcsak számban gyarapodott, hanem tematikusan is egyre szerteágazóbb lett, amit szisztefuzi

munkával sikerült szakszerűen megszerezni. Anyagaik egy részét nyilvános kiállításokon is láthatta a közönség, sőt néhány ritka esetben műtárgyakat nagy, országos tárlatokra is kölcsönadtak. Szomorú lezárása múzeumteremtő tevékenységének, hogy 1916-ban a román betörés miatt a kiállított anyag jelentős részét Budapestre, a Nemzeti Múzeumba kellett menekíteni. Bár a kép- és éremtár anyagai 1918 tavaszán hazakerültek Kolozsvárra, az addigi kiállítótermeket már más célra használták fel, a megfogyatkozott személyzet pedig nemhogy a kiállítás helyreállítására, de még a ládákban tárolt anyag kicsomagolására sem volt képes.

Pósta Bélát 1907-től a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének (MKOF) vidéki országos felügyelőjévé nevezték ki. Ebben a minőségében az ország keleti felének 28 (erdélyi, alföldi és délvidéki) múzeuma és gyűjteménye tartozott szakmai irányítása alá. Ilyenként a gyűjteményeket meg kellett látogatnia, szakmai és pénzügyi tanácsokkal, javaslatokkal kellett ellátnia őket. Ez sem volt kis feladat, hiszen a javaslatok ebben az időben szerveződött gyűjteményeknek általában sem állandó épülete, sem szakképzett személyzete nem volt, nem beszélve a biztos bevételi forrásokról. (A gyűjteményeket az állam csak segéllyel támogatta, többségüket helyi civil egyesületek tartották fenn.) Pósta e kötelező feladatainak kívül múzeumi szabályzat tervezeteket is készített, amelyek révén a helyi gyűjtemények saját működésüket meghatározhatták. Környékünkön ebben az időben Zomborban működött múzeum (1883-ban alapították),

amelyet *Bács-Bodrog vármegye Történelmi Társulata* tartott fenn, és a századforduló idején a vármegyeház két szobájába, később három helyiségébe összezsúfolva működött. 1906-tól a múzeum vezetője *Gubitz Kálmán* monostorszei igazgatótanító volt, aki régészeti ásatásokat is folytatott a környéken.

A bácsi török fürdő általa megkezdett feltárását Pósta személyesen vette át tőle. Ebben az időben – a társulat kezdeményezésére – indultak az első ásatások Bátmonostoron, Szondon és a bezdáni őstelepen is, ami nem kis részben annak volt köszönhető, hogy Pósta felügyelőként éveken át támogatta az 500 korona állami segély megadását, ami a munkálatok finanszírozását lehetővé tette. A zombori intézmény és a kolozsvári Érem- és Régiségértár együttműködését további területeken is tervezték, de az első világháború kitérése miatt a bácskai római sáncok alaposabb kutatása elmaradt. (Baján ebben

az időben még nem volt múzeum.) Pósta 1904-től levelező, később kül- majd rendes tagként részt vett a *Műemlékek Országos Bizottsága* (MOB) munkájában is. Itt főképp vidéki templomok, veszélyeztetett műemlékek állapotának felmérését bízták rá, amelyek alapján – ha szükségesnek látták – meg lehetett kezdeni a kérdéses építmények restaurálását, illetve konzerválását. (E tevékenysége jórészt Erdélyre terjedt ki, de pl. a bácsi török fürdő befedésére, falainak védőburkolására is ő tett javaslatot – más kérdés, hogy ennek megvalósítása végül Pósta életében elmaradt.) Kolozsváron egyebek mellett a régi városfal és a *Bethlen-bástya* (Szabók tornya), valamint a *Farkas utcai templom* restaurálása és a hozzá kapcsolódó ásatások irányítását bízták rá, bár a restaurálásra tett javaslatai csak jóval halála után valósultak meg, ám ma mindkét épület a város fontos látnivalója. Ahogy mindenképp annak számít

a *Szent György-szobor* kicsinyített másolata is, amelynek kolozsvári felállításában Pósta is elévülhetetlen érdemei vannak. (A 14. században élt kolozsvári szobrász testvérpár, *Márton* és *György* eredeti alkotása ma Prágában található.)

A városi törvényhatóság által megbízott szoborbizottságot *Haller Károly* polgármester mellett Pósta vezette, így mind az anyagi források előteremtésében, mind a tervek megvalósításában közvetlen szerepe volt, ha az alapötlet nem is tőle, hanem a történész *Márki Sándortól* származott.

A bronzszobor köztéri leleplezése 1904. szeptember 28-án történt meg, alig két évvel a Mátyás-szoborcsoport avatása után. (Ma mindkettő a város emblematisz gyéne számít, bár a Szent György-szobor 1961 óta nem eredeti helyén, hanem a Farkas utcai templom előtt áll.)

- Folytatjuk - ■

Helyes közlekedés a vasúti átjáróban

Sarlós István

■ 1929-ben a kereskedelmi minisztérium a közúti közlekedés szabályrendszerét felülvizsgálva több esetben is új, a modern kor elvárásainak megfelelő szabályrendeleteket alkotott, amelyek a mai emberek számára, akik már ebben a rendszerben nőttek fel, magától értetődnek, de a korabeli közlekedési logikát figyelembe véve fontos, hiánypótló intézkedések voltak. 1926-28-ban Budapest vonzereje megnőtt, sokan költöztek a fővárosba vagy az azt körülvevő kisvárosokba, falvakba. A budapesti helyi érdekeltségű vasútvonalak forgalma ugrásszerűen növekedett. Az elővárosokból a HÉV számított a legjobb közlekedési lehetőségnek a fővárosi munkahelyek felé. A ráckevei HÉV (ma H6-os vonal) 1887-től, a szentendrei (ma H5-ös vonal) és a gödöllői (H8-as és H9-es vonalak) 1888-tól, a csepeli (ma H7-es vonal) 1913-

tól szállított utasokat. Ekkor még üzemelt a rákospalotai HÉV is, amelyet 1953-ban zártak be, de a rákosszentmihályi végállomásig 1970-ig közlekedtek a szerelvények; utána villamosvonalként üzemelt tovább. A folyamatosan növekvő vasúti személyszállítás és az élénkülő közúti forgalom szükségessé tette a vasúti útkereszteződések közlekedési szabályainak újragondolását. A helyzetet tovább bonyolította az a tény, hogy Magyarországon a páros vágányú vasutakon kezdettől fogva jobb oldali közlekedés volt érvényben, ezzel szemben közúton csak 1941-ben tértek át a jobb oldali közlekedésre. 1927-28-ban ugrásszerűen megnőtt a – különösen a duplavágányos – vasúti átjárókban történt balesetek száma, ezért a kereskedelmi minisztérium az 1905-ös szabályrendeletet eltörölte, és új szabályozást vezetett be:

„6.021/929 szám

3. §. Aki az 1. és 2. §-okban megállapított rendelkezéseket megszegi, amennyiben cselekménye súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, kihágást követ el, és a fennálló törvények értelmében büntetendő. Az eljárás a közigazgatási hatóságnak, mint rendőri büntető-bíróságnak a hatáskörébe tartozik. Harmadfokon a kereskedelmi miniszter határoz.

4. §. A jelen rendelet a kihirdetés napján lép hatályba. Ezzel egyidejűleg az 1905. évi 65.348/K.M. [kereskedelmi minisztériumi] számú szabályrendelet érvényét veszti.

Budapest, 1929. évi január hó 12.-én.

A miniszter helyett:

Tormay s. k.

h. [helyettes] államtitkár.”

Baján dupla vágányos vasutak nem voltak, ezért nálunk a vasúti átkelőknél nem jelentkezett fokozott veszély, de a minisztériumi szabályozás időszerű volt. A minisztérium február 12-én küldte szét az országban a változást, amely Bajára február 20-án érkezett meg.

A közlekedési szabályokban történt változást 1929. március 6-án a közigazgatási bizottság a soron következő rendes ülésén elfogadta, és továbbította a városi tanács felé – további intézkedés céljából – kihirdetésre. A városi tanács csak a május 24-i ülésén foglalkozott a kérdéssel, és ekkor rendelték el a „széles körű” meghirdetést mind plakát, mind kidobolás formájában. A rendelet 1929. június 1-jén lépett hatályba Baja város területén. ■

1. §. Előcsengettyűs vasúti vonósorompónál, ha a csengettyű szól, a sorompók közé menni tilos, a sorompók között levőknek pedig sietve távoznok kell.

2. §. „Vigyázz, ha jön a vonat”, illetőleg „Állj, ha vonat jön!” szövegű intő táblákkal ellátott vasúti útátjáróknál az átjárás a vonat közlekedése esetén tilos.

„A kutyatartás még nem tart ott, ahol a módszereink tartanak”

Korsós Mónika terápiáskutya-felvezetővel felelős állattartásról és a terápiás munkáról

■ *Egyre több intézményben és rendezvényen tűnnek fel a négylábú terapeuták, nyomukban pedig lassan megszülető mosolyok, oldódó szorongások járnak. A kutya, mint az ember leghűségesebb társa, már az ókorban is gyakran töltött be segítő funkciót, az újabb korok pedig kitermelték a konkrét segítségnyújtás változatos fajtáit. KORSÓS MÓNIKA bajai terápiáskutya-kiképző szakember a kecskeméti KutyaÉvel Egy Mosolyért Alapítvány önkénteseként évek óta foglalkozik kutyákkal, gazdikkal, valamint azokkal az emberekkel, akiknek terápiára van szükségük, legyen szó gyerekekről, felnőttekről vagy épp szépkorúakról, hiszen az állatok jelenléte csaknem mindenkire kedvezően hat. Magyarországon 2017 óta május 6-a a felelős állattartás napja, ez alkalomból beszélgettünk a kutya szakemberrel a négylábúakról és a terápiás munkáról.*

Sándor Boglárka

- Úgy gondolom, ehhez a munkához három dolog kell: a kutyák és gyerekek iránt érzett feltétlen szeretet, valamint empátia és segítő akarás.

- A harmadik a legfontosabb összetevő, amelynek meg kell lennie, anélkül nem működne. Természetesen fontos a kutyák iránti odaadás is, de ismerek olyan terápiás párost, ahol a gazdi kevésbé ért az állathoz, viszont nagyon-nagyon akar segíteni és gyerekekkel foglalkozni. Éppen ezért kételkedtünk abban, hogy sikerülni fog nekik a vizsga, de a hölgy annyira motivált volt, hogy nagyon jól vette az akadályokat, képes volt a saját kutyáját megfelelő szintre hozni és levizsgázni vele.

- Nálad volt ennek valami családi előzménye?

- Csak annyi, hogy mindig volt kutyánk, és amikor eljött az érettségi és a pályaválasztás ideje, abban az egyben voltam biztos, hogy olyan hivatást választok, amelyben kutyákkal foglalkozhatok. Első célként a vakvezetőkutya-kiképzést fogalmaztam meg, de ennek alapja a rehabilitációskutya-kiképző OKJ-tanfolyam. Találtam ilyen Szegeden, el is végeztem. Ott találkoztam először a kutyás terápia fogalmával. A mai napig is kevesen ismerik, bár amióta igyekszünk széles körben népszerűsíteni, valamivel jobb a helyzet. Nem adtam fel a vakvezetőkutya-kiképzést sem, csak kicsit távolabbi célnak tűztem ki. Sokat kell még dolgoznom, hogy eljussak odáig, de mindenképpen szerettem volna tapasztalatot szerezni a terápiás munkában. A képzésre kutyával kellett menni, én pedig akkor még elég tájékozatlanul kiválasztottam egyet, mert azt hittem, hogy megfelelő lesz: azóta is ő az egyetlen olyan kutyám, akinek nincs vizsgája. Nagyon jó kutya, és gyönyörűen tudok vele dolgozni, csak a vizsga nem menne vele. Nélküle viszont nem is jutottam volna el arra

a szintre, hogy ki tudjak képezni egy terápiás kutyát. Vele megtanultam mindenféle fortélyt, sok tapasztalatot összeszedtem, utána pedig jött Berci kutyám, akivel vizsgáztam, és elkezdtem a munkát.

- Honnan vettél magadhoz kutyát?

- Kezdként szinte mindenki szaporítótól szerez be. Ma már nem vennék akárhonnan: vagy menhelyről, vagy ellenőrzött, törzskönyvet biztosító tenyésztőtől. Ha terápiához keresek kutyát, sosem első pillantásra döntök: napokon, heteken át kell ismerkedni, tesztelni, foglalkozni vele, bejárni hozzá a menhelyre, kitenni különféle ingereknek. Például oda kell vinni hozzá gyereket vagy épp nagydarab, félelmetesebb külsejű embert, hogy lemérjem a reakcióit. Tenyésztőnél ugyanez a helyzet. Ma már tenyésztők között is nagy különbségek vannak, pl. nem biztos, hogy ilyen elképzelésekkel a tenyésztő egyáltalán beenged. Volt már olyan esetem, hogy nem nézték jó szemmel, hogy válogatni akarok. Ilyenkor tesztelnem is kell a kölyköket, s bizonyos tesztek alapján jól ki lehet választani a megfelelőt. Most már csak így választok kutyát, és inkább kifizetem érte a magasabb összeget a tenyésztőnek. Ha viszont családok fordulnak hozzám, hogy kutyát szeretnének, akkor rögtön a menhelyre vagy gyepmesteri telepre irányítom őket. Dugig vannak a menhelyek kutyákkal, akik mind családra vágnak, és pont annyira jók, mint a tenyésztett fajtatiszták.

- Menhelyen találtál már terápiára megfelelő kutyát?

- Én még nem, de az alapítványunknál több ilyen is van. A kecskemétiak között ritka a törzskönyves kutya, a többség mentett keverék. Berci is mentett, tíz hónaposan került hozzám. Olyan helyről hozták el, ahol kutyák és emberek is bántották, tehát megtört lélek volt, de az egyik legjobb kutyám lett. Mindig látom

Shionnal a szabadban

rajta, mennyire hálás, és remélem, hogy ő is rajtam, nélküle ugyanis nem tartanék itt. Eleinte nem bízott senkiben, viszont most, hogy bennem már bízik, bárki felé képes nyitni. Megvan a szépsége a menhelyről kihozott kutyának, hiszen újra kell velük építeni mindent. A kölyökből még bármi lehet, a felnőtt kutyának viszont kialakult a karaktere, abban nincs semmi meglepetés. Idősebb kutya is ugyanúgy tud kötődni, mint aki ott nő fel, csak épp nem ott tölti a serdülő korát.

- A nem megfelelő választás gyakran eredményezi azt, hogy vissza is viszik a kutyát a menhelyre.

- A kutyatartás még nem tart ott, ahol a módszereink tartanak. A nevelési módszerek már nagyon fejlettek, nagyon sok a lehetőség. Gyakran tapasztalom, hogy az emberek úgy tartják a kutyát, mintha a gyerekük lenne, ami nem feltétlenül jó. Nem arról van szó, hogy nem kell szeretni, de nem szabad babusgatni és emberként kezelni. Ha valaki bemegy a menhelyre, elöntik az érzelmek. Látja a sok gazdátlan kutyát rács mögött, és az ember hajlamos ilyenkor rossz döntést hozni. Nem mérlegelünk, és nem kérjük szakember segítségét, aki elmondaná, hogy amit bent látunk, nem feltétlenül van összhangban a kutya valódi természetével, ami majd a családi körben fog kiderülni. A segítséggel el lehetne kerülni, hogy a kutya visszakerüljön a menhelyre. A szakember abban is segíthetne, hogy a már hazavitt kutyának megkönnyítsék a beilleszkedést, az összeszokást. Sokat járok menhelyekre is, a gyepmesteri telepre is gyerekekkel, nekem is rossz látni a sok kutyát, és a legszívesebben mindet kivinném, de rossz döntés lenne.

- Milyen folyamat során lesz egy kutyából terápiára megfelelő állat?

- A családi és a terápiás kutya nevelése között alapvetően csekély a különbség. Egy jó családi kutyának ugyanazon ingereket kell tűrnie, mint egy terápiásnak, kicsi eltéréssel. Fontos, hogy a terápiás kutyát is a családi környezetben kezdjük el a negatív ingerekhez (pl. éles zajok, fémes csörgés, erőteljes érintések stb.) szoktatni, mivel mindezek később, terápiás szituációban is előfordulhatnak. Vizsgafeladat is az, hogy ne legyen ezekre túlérzékeny az állat, hiszen mástól is és idegen helyen is el kell tűrnie ezeket a dolgokat. Amikor hozzám kerül a nyolc-tíz hetes kiskutya, és úgy ítélem meg, hogy elvileg megfelelő terápiára, elkezdem nevelni. Megtanulja az alapszabályokat: nem harap erősen, nem morog az ételre, viszszahozza a játékot, kulturáltan viselkedik más kutyákkal, nem ugrál az emberekre, nem szed szét bármit, nem rohangál bárhol a lakásban, nem ugrik fel bárhová, nem szedi szét a kukát, nem viszi el a cipőket. Ezeket minden kölyök megteszi, de nem mindegy, hogyan reagálunk rá. Az alapszabályok kb. 8 hónapos koráig beépíthetők a tudatába, onnan tudni fogja, hol a helye és mi a dolga. Az ivarézés, a serdülőkor általában a legnagyobb vízváltást a kutyatartásban, mert olyankor minden felborul. (Fajta- és habitusfüggő, hogy ez milyen mértékű.) Én labradorokkal kezdtem dolgozni, Berci már tíz hónapos volt, amikor hozzám került, de utána jött Letty, nyolchetesesen. Nála annyiban merült ki a serdülőkor, hogy megevett egy harisnyát, és lepakolta a teraszról a vízestálat meg egy-két cipőt... Utána jött a husky, Shion, aki fél évesen került hozzám (tehát a kölyökkorát nem velem töltötte), vele egyből belecsöppentünk a serdülőkorba. Bőségesen produkált is dolgokat, látszott, hogy teljesen más típus. Például valahogy bejutott a zárt lakásba, ahol ellopott és megevett egy csomag száraztésztát, amelynek csak a csomagolását találtam meg. Aztán két napig koplalt... Ilyen esetekben kell nagyon kitartónak és következetesnek lenni velük, és nem feladni, mert miközben butaságokat művel, már nagyon sok jót is ad. Már kisebb korban elkezdjük az alapvető vezényszavak tanítását is (ül, fekszik, lábhoz, marad stb.), mert olyankor nagyon fogékony az agy. A serdülőkorban hirtelen megugrik a mozgásigény is, olyankor több a kiképzés a napi programban, és pontosítjuk a vezényszavak jelentését is. Egyéves koráig a kutya átesik az ivartalanításon, és ideális esetben már eljutunk oda, hogy vizsgára bocsátható. A terápiás vizsga szigorítása miatt ritka, hogy egyéves kutyát le tudunk vizsgáztatni, jellemzőbb a 2-3 éves kor, pedig Bercivel még egyévesen gond nélkül vizsgáztunk. Utána jön az élethosszig tartó munka

és tanulás, mindig kell valami újat tanulnia a kutyának. A terápia kőkemény munka. Nekem is, a kutyának is, és oda kell figyelnem arra is, hogy a kapcsolódásait se hanyagoljam el. Most Shionnal dolgozom a legtöbbet, neki nagy a mozgásigénye, cserébe viszont nagyon jól dolgozik. Április elején, az autizmus világnapi rendezvényen (ahol már sokadszorra vettünk részt) is gyönyörűen tette a dolgát. Utána kimentem vele a szabadba, és legalább két órát kint töltöttünk, hogy azt tehesse, amit akar. Ez nyilván nem azt jelenti, hogy elfuthat a világ végére, hanem együtt voltunk, sétáltunk, rohangált és vigyorgott. Látszott, mennyire jól érzi magát, és ettől én is jól éreztem magam. Végigcsinálunk egy napközis táborát, de közben is kiviszem lemozgatni, viszont olyankor nem mehet be vízbe, nem áshat (amit nagyon szeret), mert akkor koszos lesz és vizes. A pénteki táborzárás után viszont kiviszem, és akkor övé a pálya.

- Úgy tudom, a kutya már a tanuló idejében is járhat terápiázni. Ez mennyire igényel plusz odafigyelést?

- Ha megvan a temperamentum vizsga, akkor adott óraszámot a kutyának hospitálnia kell egy már vizsgázott terápiás párosnál. A tacsónk, Lina tavaly októberben szerezte meg a temperamentum vizsgát, és jár velünk Shionnal dolgozni. Ha több kutya is jelen van, beosztjuk, ki, mikor, melyik feladatot végzi, de hospitálásnál gyakori, hogy csak én megyek be (a kutyám nélkül), és figyelem a munkájukat. A terápiás munka sok szabadidőt igényel, hiszen a terapeuták nagy része főállással is rendelkezik, és mellette végzi ezt. A legnehezebb egyébként a temperamentum vizsga megszerzése. Ehhez képest a záróvizsga már szinte laza: egy éles terápiás szituációban a kutyának adott dolgokat kell végrehajtania, gyerekekkel dolgoznia.

- Te főállásban végzed a terápiás munkát?

- Mondhatjuk. Az érettségi utáni novemberben tettem habilitációs vizsgát, közben már elkezdtem Baján a pedagógiai asszisztens képzést is. Abban az évben került hozzám Berci. A következő évben gyermekfelügyelőként alkalmazott a bajai EGYMI. Addigra már tudtam, hogy kutyaterápiával akarok foglalkozni. Magyarországon a jogszabály szerint

Kutyás-mosolygósan

saját felelősségre, az intézményvezető engedélyével bármilyen kutyát be lehet vinni az intézménybe, csak nem lehet terápiás kutyának nevezni. Bercit az igazgató engedélyével kezdtem magammal vinni, és terápiás foglalkozásokat tartottunk a gyerekeknek. Abban az évben ismertem meg a kecskeméti *Kutyával Egy Mosolyért Alapítvány* munkáját, csatlakoztam hozzájuk, és együtt kezdtük el Berci kiképzését. Néhányszor elmentünk Kecskemétre, de főleg itthon dolgoztam vele, és csak felügyelték, rendben haladunk-e a képzéssel. Abban az évben le is vizsgáztunk: egyszerre teljesítettük a temperamentum- és a záróvizsgát is (ma már legalább két hónapnak el kell telnie köztük). Akkor már állományban voltam az EGYMI-ben, és hivatalosan is vihettem magammal Bercit terápiás kutyaként. Eleinte nyolc órát dolgoztam: délelőtt kutyás terápiás foglalkozásokat tartottunk, délután gyerekekre felügyeltem. Közben egyre több kutya került hozzám, sokat kellett velük foglalkozni, és úgy döntöttem, inkább csak négy órát vállalok. Így jelen állás szerint délelőtt dolgozom az EGYMI-ben, a délutánjaimat pedig több intézmény között osztom meg, a Kutyával Egy Mosolyért Alapítvány önkénteseként, együttműködési szerződéssel. Havonta egyszer járok Jánoshalmára, két osztályba. Heti rendszerességgel tartunk órákat az EGYMI-ben. Hetente megyek Felsőszentivánra, az idősek otthonába, szintén hetente tartunk fejlesztő órát az MNÁMK-ban, valamint a német óvodában, a mentorprogram keretében. Havonta kétszer pedig a Sorsok házában várnak.

- Sérült és egészséges gyerekek, idősek és mentális betegek: elég széles a paletta. Mennyiben kell ehhez tőled és a kutyától agyi-lelki átállás?

- A kutyáknak könnyebb, mert őket beosztom: Shioné az ovis-iskolás korosztály, Letty-é a felnőtt és idős ember, Berci pedig a beugrós, ha valamelyikük kiesne. Ahogyan az emberek

közül sem mindenki ért szót a gyerekekkel, Letty sem tud a velük mit kezdeni. Sok próbálkozás és erőlködés után rájöttem, hogy az nem az ő világa. Neki a gyerekek hangosak. Amikor viszont először mentem vele idősothonba, azt láttam, hogy szinte kivirult. Ülnek ott a nénik-bácsik a kerekesszékekben, és simogatják vagy jutalomfalatot adnak neki: számára ez a boldogság, ott érzi magát a legjobban. Shion viszont imád szerepelni és a középpontban lenni. Az idősothon nyugalmában halkán beszélgetünk, csak egy-két alapfeladatot végzünk, a gyerekeknél viszont állandó a pörgés, és ehhez eltérő személyiségű kutya kell. Kb. másfél éve járunk ki az otthonba, az első alkalom nagyon nehéz volt. Már hozzászoktam a gyerekekkel való munkához, és úgy éreztem, hogy nem tudok majd szólani az idősekhez. A kutyás terápiában azonban mindig van egy közvetítő személy is, aki a klienssel áll kapcsolatban, pl. pedagógus vagy gondozó. Mi vagyunk, akik összekapcsoljuk a gyereket (vagy épp a felnőttet) a kutyával. Én nem fejleszthetem csak úgy a csoportot, hiszen nem ismerem őket, nem tudom az erősségeiket, problémáikat, ehhez kell a közvetítő. Az otthonban is megkönnyítette a dolgomat egy gondozó, így ma már jól érzem magam ebben is. A Sorsok házában fél éve kezdtünk dolgozni, ott magamnak kellett kialakítani a folyamatot. Akkor hatékony a munka, ha ott van a segítő, de én is hozzá tudok szólni szakmailag a terápiához. A rehabilitációs kutya-kiképző és mozgássérültsegítő kutya-kiképző szakmám mellé elvégeztem a pedagógiai asszisztens szakot, most Szegeden szociálpedagógiát tanulok, utána pedig tervben van a gyógypedagógia is. Szociális tanulmányokból ennyi talán elég is lesz, kutyás vonalon azonban többen szeretnék még, akár kiképzés szintjén is.

- *Hogyan kezdesz el kiképezni egy kutyát?*

- Ha valaki szeretné ezt a munkát végezni, és van egy jó kutyája, amelyről úgy gondolja, hogy alkalmas, akkor megkeres egy kiképzőt. Én a gazdinak segítek abban, hogyan képezze ki a kutyáját. Nem képezhetem ki én magam, mert a terápiás munka során a kutya legkisebb rezdülését is értelmezni kell. Ha felnevelek egy kutyát, majd átadom valakinek, hogy dolgozzon vele, nem fogja érteni a kutya jelzéseit. Márpedig sok minden múlhat azon, tud-e a gazdi reagálni, mert hiába a temperamentum vizsga vagy záróvizsga, előfordulhat, hogy a kutya megijed valamitől. Ha én gazdiként látom, hogy az állat frusztrálttá kezd válni, azonnal megszüntethetem körülötte a zavaró ingert, és megvédhetem attól, hogy rossz élmény érje. Most van egy másfél éves golden retriever tanuló kutyám, aki ott volt velünk az autizmus világnapján is. Nagyon megválogatom, kit viszek magammal ren-

Az autizmus-világnapi rendezvényen

dezvényekre. Ha azt látom, hogy problémás a kutya, félelmi reakciója van vagy agresszióra hajlamos, akkor nem jöhet. Előfordult már olyan is, hogy el kellett tanácsolni a pályáról kutya-gazdi párost.

- *Minden kutya alkalmas terápiás kutyának?*

- A szakma álláspontja, hogy a golden retriever és a labrador a legalkalmasabb, de előfordulhat fajtán belül is, hogy nem lesz jó a kutya. Bizonyos fajtákat pedig teljesen alkalmatlannak tartanak, mégis kerülhet ki közülük is nagyon jó terápiás kutya. Az alapítványunknál van egy belga juhász is, ezt a fajtát kimondottan nem ajánlják, ahogy a magyar vizslát sem. A mi remek *Pitykénk* viszont vadászkutya létére sem pörgős jellemű, mint a vizslák többsége. Ha egy kezdő tanácsot kér, hogy mivel kezdjen, biztosan azt mondjuk neki, hogy labradorral vagy golden retrieverrel. Náluk a legkisebb a rizikófaktor. A kutyával úgy kell dolgozni, hogy élvezze. Lényeges elem, hogy szeresse a simogatást, szeressen oda-bújni és foglalkozni emberekkel, ez a terápia alapja. A bull típusú kutyáktól szinte mindenki fél, harci kutyának tartja őket, holott külföldön a legjobb terápiás kutyák a staffordok. Egy jó labrador azért dolgozik terápiában, mert a gazdája azt akarja, egy jó stafford pedig azért, mert ő maga, és ez sokkal biztonságosabb, mintha valakinek a kedvéért tenné. Persze a staffordoknál is számít, hogyan tartják őket. Minden kutyának van habitusa és genetikája, sokkal következetesebbnek kell lenni egy bull típusú kutyával, mint egy labradorral.

- *A terápiás kutyának valóban szükséglete, hogy idegenek dögönyözzék, vagy csak azért tűri, mert tudja, hogy ez a munkája?*

- Mindkét állítás lehet igaz. Egyes kutyák azért tűrik ezt, mert tudják, hogy gazdájuk ezt várja el tőlük, és ezért kapják utána a

„jutalomfalatot”. Nekik az a céljuk, hogy a gazdi örüljön. Sokkal jobb persze, ha maga is igényli ezt a fajta foglalkoztatást. A Sorsok házában szokott előfordulni, hogy emberek nem ritkán magukba roskadva, tenyérbe temetett arccal ülnek, nem kommunikálnak senkivel. Letty mindig jó érzéssel választja ki közülük a leggyengébbet, odamegy hozzá, befúrja a fejét a karjai közé, és leül. Mit tehet ilyenkor az ember? Megsimogatja a fejét, és elkezd beszélni hozzá. A Sorsok házában egyébként óvatosan közelítünk meg mindenkit, én csak azzal kommunikálok, aki nyit felém, Letty viszont nem hagy békén senkit. Ha látja, hogy valaki kivonja magát a közösségből, odamegy hozzá, és bevonja. Magára vonja a figyelmét, és kiköveteli a törődést, az ember pedig szinte észrevétlenül elkezd megnyílani, akkor már én is beléphetek a képbe. Ezért szeretem ezt a szakmát: látom, mi mindenen megy át akár a felnőtt, akár a gyerek. A speciális iskolában szinte minden hétre jut valamilyen élmény.

- *Milyen eredményeket lehet elérni, mire hatnak különösen jól a kutyák?*

- Leginkább szociális problémákra. Az egyik legnagyobb sikerünk a speciális iskolában egy olyan fiúcskához kötődik, akivel csoportos foglalkozáson egyáltalán nem tudtunk semmit kezdeni. Az egyik pedagógus találta ki, hogy vigyük ki egyéni foglalkozásra. Akkor még Bercivel dolgoztam. Csak az első foglalkozás kb. harmincadik percében nézett rá a kutyára, és teljesítette azt az egyszerű feladatot, hogy adjon neki egy falatot. Fél évet foglalkoztunk vele, de utána tanárai visszajelzése szerint a gyerek a többi foglalkozáson is elkezdte felvenni a szemkontaktust másokkal, odament emberekhez, és részt vett a munkában. Hosszú folyamat eredménye volt, de olykor apróságok, amelyek átlendítettek a kritikussá-

pontokon. A tanulásban akadályozott gyerekeknél nagy a stressz, a nyomás, a megfélemlési kényszer. Ők nem szeretnek táblánál dolgozni, általában egy osztályban több ilyen gyerek is van. Például egy feladatot a táblánál kell megoldani: kijön a gyerek, de pánikba esik, és hiába tudja az eredményt, nem hajlandó felírni. Próbálta összeszedni magát, a pedagógus is próbálta oldani a helyzetet, de nem járt sikerrel, és akkor azt mondta neki: nézd, a tábla előtt Shion is arra vár, hogy felírd az eredményt! Erre a gyerek odafordult a kutyához, megölelte, Shion megnyalagatta füle tövét, a gyerek pedig felírta a megoldást. Ehhez persze szükséges, hogy a gyerekek legyen kötődése az állathoz. Az idősothonban nem a fejlesztés, hanem a szinten tartás a lényeg, ott az számít eredménynek, ha felveszik a kapcsolatot a kutyával. Leginkább demens idősekhez járunk, akik már alig érzékelik a valóságot. Náluk az a cél, hogy kicsit visszarángassuk őket a valóságba, és Lettynek ez gyakran sikerül is: odamegy, megnyalagatja a lelógó kezüket. A legtöbben már erre is reagálnak, ha mégsem, akkor szoktam kérni, hogy ugasson, mivel nagyon érzékenyen tud vakkantani. Arra már mindig reagálnak, elkezdik keresni és simogatni. Én ezeket nagy sikerként élem meg.

- Mit tapasztalsz, milyen a gyerekek hozzáállása a kutyákhoz?

- Általában nyitottak. Amúgy is meggyőződése, hogy a felelős állattartást csak a gyerekeken keresztül tudjuk megvalósítani. A felnőtt másik korszakban nőtt fel, amikor még az volt az elv, hogy az állatnak kint van a helye, és nem kell ivartalanítani. Ezt a szemléletet nagyon nehéz megváltoztatni. A kisgyerekek viszont még bármi megtanítható, és ha most rögzül benne, hogy szépen kell bánni az állatokkal, akkor ezt tovább tudja adni. Amikor először vittem gyerekeket a gyepmesteri telepre, megfordult a fejemben, hogy ez talán nem túl jó ötlet, bár persze sokkal jobb a valóságot megmutatni. Nagyon pozitív élmény volt, megértették, hogy a gyepmesteri telep feladata az, hogy megóvja ezeket a kutyákat, akik nem kerülnének ide akkor, ha a gazdájuk megfelelően bánna velük. A gyepmesteri telep szükséges, de nem oldja meg a problémát, amit az emberek okoznak az állatoknak. Olyan is előfordult, hogy ennek hatására fogadtak örökbe onnan kutyát.

- Szerinted hogyan lehetne még inkább terjeszteni a felelős állattartás eszméjét?

- Ki lehetne még terjeszteni középiskolásokra is, de mindenképpen a gyerekektől kell kiindulni. Ők még hatást tudnak gyakorolni a szüleikre. Ha én azt mondom a szomszédomban élő középkorú házaspárnak,

Kutyás foglalkozás óvodásokkal

hogy nem kéne láncon tartani a kutyát, akkor ellenség vagyok; ha pedig rájuk hívom a rendőrséget, akkor spicli. Örülök, ha sikerül egy felnőttet jó irányba terelni, de igazából a gyerekekben hiszek, hogy családon belül ez eredményesebb. Persze, lehet fórumokat hirdetni, előadásokat tartani, de ezzel az a gond, hogy azokra olyanok jönnek el, akik tisztában vannak a felelős állattartással. Az is nagyon fontos, hogy az állatmentők egyre nagyobb teret és nyilvánosságot követelnek maguknak, és általuk szembesülnek az emberek a felelőtlenség következményeivel.

- Milyen terveid vannak a jövőre?

- Engem úgy neveltek, hogy ne építsek légvárakat. Nagy távlati céljaim jelenleg nincsenek, Baján maradván szeretnék komolyabb rendszert kiépíteni a terápiának. A végső cél egy nagy terápiás központ lenne. Nem eljárni kellene csoportokhoz, hanem oda tudna jönni bárki, és persze nemcsak kutyás terápiára, hanem bármilyen más fejlesztő foglalkozásra. Ehhez hozzá tudnám tenni a kutyakiképzés részét is, legyen szó terápiás kutyáról, de akár a családi kutyákról. Jó lenne persze minden intézménybe eljutni, hiszen az igény egyre csak növekszik, de én ennyit bírok. Nagy szükség lenne még olyan emberekre, akik ezzel szeretnének foglalkozni. Jelenleg négyen vagyunk aktívak, sokkal több ember (és kutya) kellene. Nyitottak vagyunk mindenki irányában. Ha valaki megkeres ilyen szándékkal, mindig elmondom neki, hogy ez sok munkával és áldozattal jár, de ha komolyan gondolja, akkor nézzük meg a kutyát és kezdjük el. A munkánk igazi fizetségét a már említett apró sikerek adják. Ezért érdemes ezt csinálni, és nagyon remélem, hogy ez megfelelő pályakép lehet a fiataloknak is.

- Most hány kutyával élsz együtt?

- Négy kutyám van, közülük három vizgázott terápiás kutya, a negyedik pedig a személyes kedvencem, *Molli*. Vele végeztem a rehabilitációs képzést, és ki is van képezve, rehabilitációs oktatóként még dolgozom is vele a módszerek bemutatására, mert ehhez tökéletes, sőt, a mozgássérültsegítőkutya-kiképzést is vele végeztem, azóta ilyen jellegű gyakorlatokat is tud, de igazából ő az én lelki támaszom. Nagyon empatikus velem, ha valami bajom van, azonnal megérzi, és mellém fészkel magát. Szívesen vennék magamhoz további kutyákat is, de a felelős állattartáshoz az is hozzátartozik, hogy tudjuk: valahol meg kell húzni a határt. ■

Kedves Olvasónk!

Látogasson el honlapunkra (www.bajaihonpolgar.hu), és kövesse a lapunkkal kapcsolatos híreket facebook-oldalunkon (<https://www.facebook.com/bajai.honpolgar/>) is! Folyamatosan frissülő weboldalunkon nemcsak a lappal kapcsolatos híreket olvashatja, hanem *archívumunkban* régebbi lapszámokat is böngészhet, az *online plusz* rovatban pedig a nyomtatott lapszámokban nem található szöveges, képes és videós tartalmakkal is találkozhat. Többet is megtudhat szerzőinkről, szerkesztőbizottságunk tagjairól, egyúttal könnyen kapcsolatba is léphet velünk. A tartalom napról napra bővül!

www.bajaihonpolgar.hu

Kollektív mozgások a természetben és számítógépes modellezésük

■ **A természetben, illetve mindennapi életünkben számtalan olyan esetet figyelhetünk meg, ahol nagyszámú, egymáshoz hasonló egyed első pillanatra meglepőnek tűnő, bonyolult mozgást végez. Tudósok már évtizedek óta foglalkoznak a szakirodalomban csoportos mozgásoknak, tágabb értelemben pedig kollektív jelenségeknek nevezett problémakör tanulmányozásával. Cikkünkben rövid áttekintést követően elsősorban különféle állatrajok mozgásán keresztül közelítjük meg ezt a szerteágazó területet. Látni fogjuk, hogy ezeknek a kutatásoknak az eredményei a gyakorlatban is alkalmazhatók.**

Dr. Szkladányi András

■ Mindenekelőtt említsünk meg néhányat a kollektív jelenségek közül, elsősorban olyanokat, amelyeket mindenki tapasztalhatott már a hétköznapok során, vagy láthatott a televízió, esetleg az internet jóvoltából! Az egyik legismertebb ilyen példa a különféle madár-rajok mozgása, például seregélyek, galambok, vadludak és más szárnyasok csapatokban történő repülése. A csapat mozgását, alakját vagy annak változását figyelve már messziről is azonosítani tudjuk az adott fajt, esetleg még akkor is, ha az egyedeket nem ismerjük fel, és szárnymozgásukat sem látjuk. Vegyünk példának egy hatalmas seregélycsapatot. Aki már látta egy seregélycsapat gyönyörű légi táncát, valószínűleg soha nem felejtí el. Egy ilyen eseményt filmeztek le a hollandiai Utrecht mellett 2015-ben. A felvételen több helyen is jól lehet látni, ahogy sólyom nyomja a csapatot.

Rengeteg további példát sorolhatnánk az állatvilágból: sáskahadak csapatos mozgását, ahogy hatalmas területek letarolására indulnak, gnúcsordák csoportos vonulását, miközben ivóvizet keresnek, szúnyogcsapatok kialakulását vagy különböző halrajok egyedek elképesztően összehangolt úszását.

A kutatók megfigyelték, hogy az ívára készülő hatalmas halrajok kialakulása láncreakciószerűen megy végbe, ha a halak sűrűsége eléri egy bizonyos értéket. Megállapították, hogy ennél a kritikus értéknél hirtelen növekedni kezd a halak sűrűsége, és rövid idő alatt nagyon sok hal gyűlik össze. Az ilyen óriási halrajok mindig késő délután, napnyugta körül indulnak szervezett csoportokban az ívhelyek felé, mivel éjszaka kevésbé kell tartaniuk a ragadozóktól.

Hasonló ehhez, ahogy a fiatal vándorsáskák viselkednek, amikor kevés az élelem. Azt tapasztalták, hogy amíg a sáskák sűrűsége kevesebb, mint 18 egyed/m², addig csak céltalanul keresgélnek. Amint azonban elérik ezt a kritikus sűrűséget, hirtelen *együttmozgások* alakulnak ki, és ha a sáskák sűrűsége meghaladja a 74 egyed/m² értéket, akkor a sáskaraj

megindul félelmetes vándorútján. A kutatók által alkotott ún. *önhajtott részecske* modell is azt jóslja, hogy csoportos viselkedés csak akkor jön létre, ha az egyedsűrűség elég nagy. Ezeket az eredményeket fel lehet használni a sáskajárás következményeinek csökkentése érdekében.

Természetesen mi, emberek is nap mint nap részesei vagyunk ilyen kollektív mozgásoknak: például a közlekedésben kialakuló forgalmi dugók során; egy-egy nagyobb szabású rendezvény után a terem elhagyásakor; labdarúgó mérkőzésen, miközben a lelátón körbefutó „mexikói hullámot” hozunk létre; vagy akár csak egy tömött folyosón spontán kialakuló rendezett haladás közben.

Azonban ne csak ilyen nyilvánvaló, térbeli mozgásokra gondoljunk! Hasonlóképpen kollektív jelenség a nyári estéken hallható tücsökgzene, a délkelet-ázsiai tűzlegyek összehangolt villogása, vagy a színházi vastaps is. A vastaps kialakulása nagyon érdekes jelenség. Az emberek először egymástól függetlenül összevissza kezdenek tapsolni, egy bizonyos idő után azonban a taps hirtelen átcsap vastapsba. *Vicsek Tamás* és csoportja egyik kutatása során a vastaps kialakulását vizsgálta. Hangfelvételeket fizikai és statisztikai módszerekkel elemezve megállapították,

hogy először a szopora taps a jellemző. Egy idő után azonban az egyének csak minden második ütemre kezdenek tapsolni, növelve a periódusidőt. Ez alakítja ki a vastapsot. Ezután a közönség megpróbálja növelni a taps hangerejét, ami a frekvencia növelését vonja maga után, ami megszünteti a szinkronizációt, de az időről időre visszatérhet. A vastaps iránti vágy a csoport sajátja, tehát az emberek szeretik a kollektív cselekvéseket.

Sőt, kollektív jelenségekre számos példát említhetünk a fizika területéről is. Jól ismert jelenségek például a fázisátalakulások: a fagyás, párolgás, olvadás vagy szupravezetés. Ezek a rendszer melegítése vagy hűtése esetén, egy bizonyos hőmérsékleten jönnek létre, amikor a rendszer tulajdonságai hirtelen minőségileg megváltoznak. A fázisátalakulások magyarázata a sok elemi részecske (atom vagy molekula) kollektív viselkedésében rejlik, a közöttük ébredő kölcsönhatások egy bizonyos rend kialakulását okozzák. A fizikai rendszerekkel kapcsolatban meg kell említenünk egy igazán megdöbbentő megfigyelést! A 17. században élt tudós, *Christian Huygens*, aki ingaórákkal is foglalkozott, vette észre, hogy az ugyanarra a falra egymás közelébe helyezett ingaórák karjai egy idő után együtt lengtek, járásuk szinkronizálódott. Az órákat eltávolítva egymástól, a szinkronizáció megszűnt. Magyarázatot keresve a jelenségre rájött arra, hogy az órák járásának összehangolódását az általuk keltett mechanikai rezgések révén a falon keresztül létrejövő kapcsolat okozza.

Kollektív jelenségek következménye sok, a természetben tapasztalt mintázat kialakulása is: felhők és homokdűnék alakja, galaxisok szerkezete, baktériumtelepek és más mikro-

Seregélyesek tánca Utrecht mellett

organizmusok önszerveződése. Bizonyos baktériumfajoknál az élő egyedek körbe-körbe forognak, így jutnak előre, a többiek pedig mozdulatlan, „tetszhalott” spóraállapotba kerülnek, ha nincs elegendő tápanyag. A telep formája és az egyedek mozgása között ugyan nincs közvetlen kapcsolat, de közvetett igen, és ennek hatására döbbenetes formák alakulhatnak ki. A példák szinte vég nélkül sorolhatók. Szinte minden olyan esetben, ahol nagyszámú egyforma és egymással kölcsönható részecskék sokasága van jelen, kollektív jelenségek tapasztalhatók.

Térjünk azonban vissza a különböző állatrajok mozgásának vizsgálatára! Egyáltalán miért szerveződnek hatalmas csoportokba bizonyos fajok egyedei, és milyen általános jellemzőik vannak az ilyen csapatoknak? Az etológusok szerint a csoportba rendeződésnek számos előnye van az egyedek, illetve a faj számára. Az egyik legfontosabb ilyen előny a megfélemlítés, a ragadozók elleni védekezés. Egy nagy csapat már pusztán méretével, látványával képes lehet visszariasztani egy ragadozót. A nagy létszám miatt csökken az egyedek prédává válásának esélye is. Az egymástól távol röpködő seregek azonnal összetömrülnek, és sűrű rajban repülnek tovább, amint észrevesznek egy közeli ragadozót, például sólymot. A gnúk is több ezer tagot számláló csordákban legelnek a szavannákon, így az egyes állatok átlagos kockázata alaposan lecsökken. Természetesen a szélen elhelyezkedő állatok veszélyeztetettsége nagyobb, ezért a legtöbben a csapat közepe felé igyekeznek, így állandó, sugárirányú mozgás alakul ki a rajban. Az ilyen csoportosulást nevezik az etológusok „önző bandának”, amely sok halraj szerveződését is megmagyarázza. Végül a nagy csapatok előnye az is, hogy több szem többet lát, így együtt előbb észrevehetik a közeledő fenyegetést vagy akár a lehetséges táplálékot.

A spontán létrejövő nagy csapatokban általában nincsenek irányítók, az egyedek a „saját fejük után mennek”, miközben figyelik a többieket, és megpróbálnak velük együtt maradni. Egy tanulmány szerint a seregek csak 6-7 legközelebbi szomszédjuk mozgását figyelik, amely elegendő a csapat összetartásához. Bár egyik résztvevő sem határozhatja meg, hogy pontosan merre haladjon a csapat, mégis vannak olyan hatások, melyeket mindannyian éreznek. Például ha megjelenik egy ragadozó, a hozzá legközelebbi egyedek megpróbálnak a csapat belseje felé menekülni, ami végül hatással lesz a többiekre is, így minden egyed reagál az összes többi mozgására. A kialakuló rendszer tehát mérettől független, a csapat mintha minden pillanatban kész lenne az ugrrászertű változásra. Így a madársereg lényeg-

Halrajok sajátos alakja

gében a fizikából ismert kritikus rendszerként viselkedik, és minden egységes irányváltás fázisátmenetnek felel meg.

Jegyezzük meg, hogy bizonyos fajok kisebb csapatainál gyakran fordulnak elő vezéregyéniségek. A galamboknál például repülés közben egy tudásalapú hierarchia uralkodik, amely azon múlik, hogy ki navigál jobban a rajban. Nem mindegyik madár talál haza egyformán könnyen, eltévedhetnek, gyakran kanyargós utakon repülnek. A legújabb feltételezés szerint a hosszútávú tájékozódásukban szerepet játszhat a mágneses tér, rövidtávon pedig a látás és a szaglás segít nekik. Vicsek Tamás és munkatársai vizsgálatai szerint a hierarchia-sorrend egy-egy repülés közben állandóan változik, de hosszabb távon jellemző az egyedekre, hogy mennyire töltönek be vezető szerepet a csapaton belül.

Az eddigiek alapján a kollektív mozgást mutató rendszerek közös jellemzőit a következőképpen foglalhatjuk össze. Az ilyen rendszereket sok hasonló egyed alkotja, az egyedek önhajtással rendelkeznek, és közöttük kölcsönhatás van. A rendszer nem csupán a sok egyforma egyed összessége, hiszen közös viselkedés, mozgás, ritmus alakul ki. A rendszert önszerveződés, szinkronizáció és egyedi mozgásminták jellemzik. Kollektív viselkedésen a rendszer egészét jellemző, olyan minőségileg új, nem triviális viselkedést értünk, amely a rendszert alkotó egyedek közötti kölcsönhatásokból, illetve az egyedek nagy számából adódik.

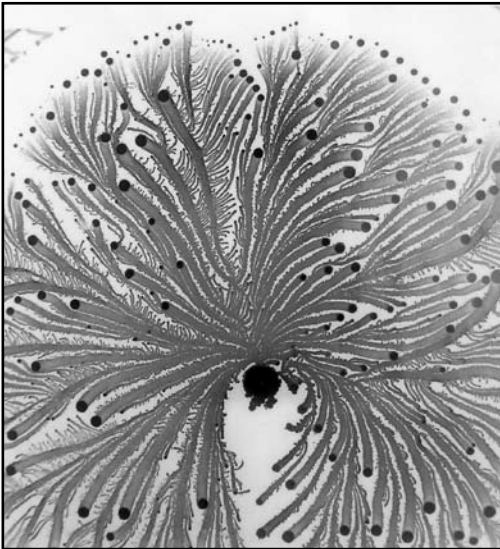
A kollektív mozgások látszólagos bonyolultsága ellenére számítógépes modellezésük többnyire néhány egyszerű szabály betartásával meglepően jól megvalósítható. Madár- és halrajok mozgásának modellezése esetén az egyedeknek mindössze három alapvető szabályt kell betartaniuk: távolságtartás a szomszédoktól, igazodás a szomszédok

mozgásirányához és igazodás a szomszédok sebességéhez. Az első, halrajok mozgását leíró modellt ezek figyelembevételével Aoki és munkatársai alkották meg az 1980-as évek elején. Az ő módszerüket azután kisebb-nagyobb módosításokkal sokan követték.

Craig Reynolds és munkatársai 1986-os Boids nevű programját sokan a madárrajok mozgásának modellezésére tett első próbálkozásnak tartják. Szimulációjukban a madárszerű lények (boidok) mozgását a fentiekhez hasonló szabályok irányítják: a szeparáció, az igazodás és a kohézió. A boidok törekednek arra, hogy ne tömörüljenek túlságosan össze, megpróbálják követni szomszédjaik mozgását, illetve nem akarnak szétszóródni a virtuális térben. Reynoldsék szimulációja annyira meggyőző volt, hogy 1991-ben, a *Batman visszatér* című film forgatásánál is ezt használták a pingvinek mozgásának vezérlésére.

Vicsek Tamás és munkatársai 1995-ben viszont egy akkor teljesen újszerű, statisztikus fizikai megközelítést alkalmaztak modelljükben, ahol a részecskék állandó nagyságú sebességgel mozoghatnak. Megmutatták, hogy már akkor is spontán önszerveződés jöhet létre egy csapatban, ha az egyetlen szabály az, hogy minden időpillanatban valamilyeni egyed felveszi (az ún. zajparaméterrel meghatározott mértékű bizonytalansággal) az előre rögzített sugarú környezetében lévő szomszédjainak átlagos mozgásirányát. Egyszerűsége miatt ez a modell is hamarosan a csoportos mozgások vizsgálatának egyik alapmodelljévé vált, és – annak ellenére, hogy már rengeteg lényegesen valószerűbb modell létezik – máig előszeretettel alkalmazzák.

Kutatónári tevékenységem részeként magam is készítettem két ilyen számítógépes szimulációs programot. Céloom a kollektív jelenségek és legfontosabb jellemzőik középiskolás diákokkal való megismertetése és

Baktériumtelep (Fotó: Vicsek Tamás)

annak bemutatása volt, hogy néhány egyszerű feltétel megadásával mennyire bonyolult mozgások modellezhetők. A **kollektív_2D** program 2 dimenzióban, a **kollektív_3D** pedig 3 dimenzióban modellezi nagyszámú egyforma egyed csoportos mozgását. A szimulációkban a részecskék sebessége állandó nagyságú, és mozgásirányuk meghatározása a szomszédjaik mozgásirányának átlagolásával történik (akárcsak a Vicsek-féle modellben). A programban szintén megválasztható az egyedek önállóságának mértéke, a zajparaméter. Ugyanakkor néhány olyan lehetőséget is beépítettem a modellbe, amely véleményem szerint valóságosabbá teszi a szimulációt. Ilyen például a részecskéknél az állandóan mozgásban lévő csapat tömegközéppontja, illetve egy rögzített helyen kijelölhető vagy szintén mozgó vonzócentrum felé való törekvése. Utóbbiak egy adott helyen lévő vagy mozgó táplálékforrás hatásának feleltethetők meg. Választható „szabály” az egymáshoz legközelebbi egyedek kölcsönhatásának figyelembevétele is, amely lehet bizonyos távolságon belül fellépő csak taszító jellegű vagy vonzó-taszító jellegű távolságtartás is. Végül a legközelebbi egyed irányába mozgó ragadozók jeleníthetők meg a szimulációs térben, amelyek elől az egyedek menekülni igyekeznek. E hatások együttes alkalmazásakor a szimulációkban a valóságos esetekhez, például seregélycsapatokéhoz nagyon hasonló rajmozgások jönnek létre. A programok a <https://szkladanyi.blog.hu> internetes weboldalon érhetők el.

Végül ejtsünk szót néhány alkalmazásról, amelyeket az állatcsoportok mozgására kidolgozott kollektív mozgás modellekben megfogalmazott elvek alapján fejlesztettek ki! Embertömegek mozgásának modellezésével foglalkoztak többek között *Rahul Narain* és

munkatársai, megmutatva, hogy a sűrű embertömegek mozgása szintén kollektív viselkedést mutat, ahol csökken az egyéni mozgásszabadság.

Többször említettük, hogy a kollektív jelenségek létrejöttében fontos szerepe van az egyedek közötti kölcsönhatásoknak. A valóságban ezek nagyon sokfélék lehetnek, de közülük különösen érdekesek a *viselkedéses kölcsönhatások*. Ide tartozik a *csorda-hatás*, amely mások viselkedésének azonnali elfogadása. Pánikhelyzetben az összecsúfolódó emberek nem képesek megfelelően együtt haladni, pl. egy szűk átjárón át elhagyni az égő épületet. Ezért nagyon fontos, hogy felkészítsék őket az ilyen veszélyhelyzetekre. Szinkronviselkedés alkalmával pedig a viselkedési minták szinkronizálódnak.

Ez valósul meg a katonák menetelésénél és a vastapsnál. Szerepet játszhat továbbá a véletlen, de az egyedekre jellemző egyéni tulajdonságok is. Az autópályákon véletlenszerűen kialakuló sűrűség hullámok és tranzienst forgalmi dugók a vezetők reakciói miatt az autók között fellépő kölcsönhatások révén jönnek létre. A kollektív jelenségek általában több tényező együttes hatásaként jelennek meg. A legújabb modellek már különböző élethelyzetekben, számos hatás figyelembe vételével képesek embercsoportok várható mozgásának leírására, és alkalmasak például kiállításon nézelődő, stadionból rendezetten távozó, tűz esetén áruházból menekülő vagy utcai ünnepség során áramló tömegek várható mozgásának előrejelzésére. A szimulációk révén szerzett tapasztalatokat azután hasznosítani lehet az ilyen létesítmények, illetve rendezvények tervezése során.

Az ELTE kutatói Vicsek Tamás vezetésével pedig újfajta csoportos drónvezérlést alkottak. A vezérlést biztosító algoritmus az élőlények csoportos mozgását leíró modellek alapösszetevőit egészíti ki drónspecifikus mozgásjellemzőkkel és bizonyos fokú intelligens útvonaltervezéssel. A rádiójelek révén egymással kapcsolatban lévő drónok központi irányítás nélkül, akár egy vezér drónt követve, GPS-adatok felhasználásával képesek rajba rendeződni és alakzatban összehangolt repülést végrehajtani akadályokkal nehezített környezetben. A kutatóknak terepen harminc, szimulációban akár ezer nagy sebességű drón szoros együttműködését sikerült utközmesmentesen megvalósítaniuk. Elképzelhető, hogy belátható időn belül az önvezető autók mellett az önvezető drónok is teret hódítanak. Csoportos alkalmazásukra számos lehetőség kínálkozik például a mezőgazdaság, a természetvédelem, a katasztrófavédelem, a vagyonvédelem vagy a csomagszállítás területén. (Az írás az *Ady Endre Városi Könyvtárban elhangzott előadás szerkesztett változata*)■

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

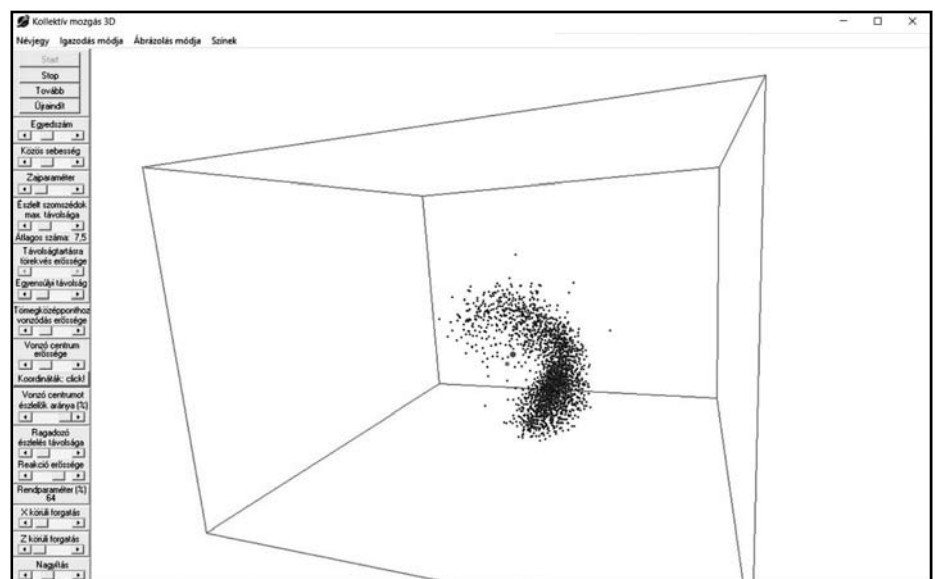
Lapunk a 2019. évre is előfizethető.

Érdeklődni az alábbi telefonszámon lehet: 79/322-600

A Bajai Honpolgár példányonkénti ára: **330 Ft**. Előfizetési díjaink a következők.

Helyben (házhoz szállítva)	4 000 Ft
Vidékre (postaköltséggel)	7 400 Ft
Külföldre (postaköltséggel)	14 000 Ft

Fizessen elő, hogy biztosan megkapja!
Bajai Honpolgár Alapítvány

A kollektív_3D szimuláció megjelenése

„Rómában kegyes leszek hozzátok” 4. rész: A titokzatos Örök Város

Tomaskovity Szabolcs

■ Római tanulmányaim eddigi közel két éve alatt volt alkalmam felkeresni az olasz főváros legnevezetesebb ókori emlékeit, templomait és múzeumait, melyeket minden Rómába készülő turista és zarándok igyekszik meglátogatni. Ezért az utóbbi időszakban inkább azon helyek és események felé fordult a figyelmem, amelyeket helyi tájékozottsága és ismeretei révén csak a huzamosabb ideig Rómában tartózkodó élhet meg.

Az évente visszatérő március 15-i nemzeti ünnepünk római megülése rendszerint az Örök Városban élő vagy tanulmányokat folytató magyarság, mondhatni, családias megemlékezése. Az idei ünnepség azonban bizonyosan különleges napként fog megmaradni a római magyar közösségben. A Római Magyar Nagykövetség és a Szentszéki Magyar Nagykövetség által szervezett programsorozat a város fölé magasodó Gianicolo-dombon, az olasz hazafiak szobrai között található Türr István-szobornál kezdődött. Bajaiként különleges büszkeség töltött el, amikor *Csikszentmihályi Róbert* szobrászművész 1999-ben készítette, a bajai születésű és az olasz egység létrejöttében játszott kulcsszerepe folytán a „rettenthetetlen magyar” névvel illetett *Türr Istvánt* (1825-1908) ábrázoló alkotása előtt elhelyeztük a megemlékezés virágait. Az eseményen *Kovács Ádám Zoltán* római magyar nagykövet és *Halász János* államtitkár köszöntötte a megjelenteket, illetve *Budai Gyula* miniszteri biztos mondott beszédet. Azon túl, hogy idén először vettek részt magyar huszárok is a koszorúzáson, az ünnepséget mégis a nemrégiben felújított nagykövetségi rezidencia esti átadása tette felejthetlenné. A fogadáson a nagykövet kifejtette, hogy az időpontválasztás nem volt véletlen, hiszen először a római magyar közösség előtt szerette volna megnyitni az épületet. Házavató lévén pedig

dr. Németh Norbert, a Pápai Magyar Intézet rektora és növendékei szentelték fel a megújult falakat.

Másnap egy másik épületben, a *Palazzo Massimo alle Colonne*ban rendezett nyílt napon vettünk részt. Róma városát számos nemesi család palotája ékesíti. Többségük már csak múzeumként vagy galériaként működik, akadnak azonban olyanok is, melyekben mind a mai napig az építető család él. A Massimo Európa legősibb nemesi familiái közé tartozik. *Onofrio Parvinio* középkori történétíró szerint a család férfi ága egészen a *Fabia* patricius nemzetségből származó római politikusig és hadvezérig, *Quintus Fabius Maximus Verrucosus Cunctator*ig (Kr. e. 260-Kr. e. 203) vezethető vissza, aki a második pun háborúban eredményesen harcolt Hannibál ellen. A család ősisége maga *Napoleon* érdeklődését is felkeltette, ezért római tartózkodása idején felkereste a palotát, és hitetlenkedve kérdezett rá a családfőnél a *Fabius Maximusszal* való rokoni szálra. „*Valójában nincs rá bizonyítékom, csak annyit mondhatok, hogy ez a szóbeszéd immáron tizenkét évszázada tartja magát a családközlönyben.*” – felelt neki leleményesen a herceg. Jelenlegi lakhelyük római léptékben mérve viszonylag új, 1532-1536 között épült, *Baldassarre Peruzzi* itáliai építész tervei szerint. A közismert *Piazza Navona* közelében fekvő palota érdekessége a domború homlokzata, hiszen a falai *Domitianus* császár ókori stadionjának alapjain állnak. Kapuja évente egyszer, március 16-án, Róma apostola, *Néri Szent Fülöp* (1515-1595) rendkívüli ünnepén nyílik meg a nagyközönség előtt.

Történt ugyanis, hogy 1583. március 16-án a család fejének fia, *Paolo* hosszú betegséget követően elhunyt. A közelben lakó *Néri Szent Fülöp* – aki jó kapcsolatot ápolt a családdal – imádságos jelenlétével szerette volna támogatni a beteg élete utolsó perceiben, de már későn érkezett meg hozzá. Csupán imádkozni tudott a fiú élettelen teste felett. Amikor azonban a nevében szólította, *Paolo* mintha csak álmából ébredt volna fel, kinyitotta a szemét. Elmondta, hogy

Bernini Orgona-szökőkútja az Este-villa kertjében

halála előtt tökéletlenül végezte el a szentgyónását, és hogy a másvilágon viszontlátta elhunyt édesanyját és testvérét, akikhez örömmel térne vissza. „*Menj hát békében, és kérd az Istent értem*” – válaszolta a szent, miután feloldozta a fiút bűneitől. *Paolo Massimo* ezután örökre lehunyta a szemét.

A csoda évfordulóján a római nemesség tagjaival, egyházi előkelőségekkel és érdeklődőkkel telik meg *Paolo* egykori szobája, melyet a család időközben pazar kápolnává alakíttatott át. A tavalyi évhez hasonlóan – amikor először vettem részt az ünnepségen – idén is *Raymond Leo Burke*, a Máltai Lovagrend patrónus bíborosa, az Apostoli Szignatúra korábbi prefektusa celebrálta az ünnepi szentmisét. A liturgia utáni fogadáson alkalmunk nyílt köszönteni és pár szót váltani a bíboros úrral – akinek rendkívüli emlékezőképességét dicsérik, hogy egy év múltán is emlékezett rám – és a házigazdával, *Elisa Massimo* hercegnővel.

Miként azt már egy előző élménybeszámolómban lejegyeztem, a római húsvét különleges kegyelmekkel ajándékozta meg az embert. Mindehhez hozzásegítenek a IV. századtól, az Örök Város különböző templomaiban bemutatott stációs szentmisék, de a nagybőjti lelkigyakorlatoknak egy olyan különleges, csakis Rómában teljesíthető formája is, melyet a tavalyi kedvezőtlen időjárás miatt idén sikerült először teljesítenem. A római hét templom-zarándoklat, azaz a négy pápai és további három jelentős bazilika gyalogos

Liszt Ferenc emléktáblája az Este-villa udvarában

felkeresésének hagyománya egészen a VII. századig nyúlik vissza. A középkor vége felé azonban az imádságnak e formája elfelejtődött, s inkább a szent évekhez és a patriarchális bazilikák meglátogatásához kötődő búcsúnyerés került előtérbe. Olyannyira, hogy ekkortájt a Szent Péter-bazilika hét oltaránál hallgatott szentmise, hasonlóan a zarándoklathoz, a búcsú elnyerését biztosította. Végül a hét templom újbóli felkeresésének a már említett Néri Szent Fülöp adott új lendületet 1553-tól, és így az ismét a hívek figyelmének középpontjába került. Igazodva az ősi hagyományhoz, a virágvasárnap előtti utolsó, ún. feketevasárnapon kollégiumunk közössége is gyalog kereste fel Róma hét főtemplomát. Zarándokutunkat a város legnagyobb Mária-szentélyében, a *Santa Maria Maggiore-bazilikában* kezdtük. Innen utunk a Falakon kívüli *Szent Lőrinc-bazilikán* át a Jézus keresztre feszítésének ereklyéit őrző *Jeruzsálemi Szent Kereszt-bazilikához*, majd a *Lateráni bazilikához* vezetett, melynek különleges rangját felirata is hirdeti: „*Omnium urbis et orbis Ecclesiarum Mater et Caput* – A város és a földkerekség összes templomának anyja és feje.” A következő állomás az egyik leglátogatottabb katakombával rendelkező Falakon kívüli *Szent Sebestyén-bazilika* volt. Ezután pontosan a zarándoklatról elnevezett *Via delle Sette Chiesén*, vagyis a Hét templom utcáján jutottunk el a pápák arcképeivel díszített Falakon kívüli *Szent Pál-bazilikához*, végül a festői szépségű Gianicolo-dombon keresztül úticélunkhoz, a vatikáni *Szent Péter-bazilikához*. A kb. 25 km-es távot 6 óra alatt teljesítettük. Az egyes állomások között, útközben rózsafüzért imádkoztunk vagy csendben elméltünk, a bazilikákban pedig rövid szentírási szakaszt olvastunk és a név-

Március 15-i tisztelgés az olasz szabadság magyar hőse, a bajai Türr István szobra előtt

adó szenthez fohászkodtunk. Természetesen nemcsak Róma tartogat számunkra felejthetetlen látványosságokat és élményeket. Akár a nagyobb itáliai városok nevezetességeiről hallva is hajlamosak lehetünk elfelejtkezni a vidék kincseiről. Ezek közé tartozik a Rómától csupán 30 km-re található, de alapítását tekintve nála jóval idősebb *Tivoli* városa és híres látnivalója, a *Villa d'Este*, az itáliai késő-reneszánsz (manierista) építészet remekműve. Néhány kollégiumi társammal együtt március utolsó hétvégén látogattam meg az éppen virágba borult villát, mely Olaszország leginkább ajánlott látványosságai között a tizedik helyen szerepel, és 2001 óta az UNESCO Világörökségének is része.

A fényűző nyaralót 1549-ben *Pirro Ligorio* kezdte építeni a költekezéseiről is nevezetes *Ippolito II d'Este* (1509-1572) bíboros számára, aki *Lucrezia Borgia* fiaként a reneszánsz egyházfő, *VI. Sándor pápa* (1492-

1503) unokája volt. A lenyűgöző épület páratlan freskóiról is nevezetes, a turisták többsége azonban mégsem ezek, hanem a palota mögött elterülő kert miatt keresi fel a helyet. Mintha csak egy mesevilágba csöppennénk: árnyas fák, lugasok és lilaakáccal futtatott loggiák, rengeteg szökőkút, vízközpő, hidraulikus orgona, ötletesen elhelyezett szobrok és bájos, mesterséges barlangok. A kert vízellátásához errefelé terelték az Anio-folyót, melyből mérnöki zsenialitással megalkotott vezetékeken és medencéken át jut el a víz a látványos kutakhoz. A közel 40 szökőkút és szobor szinte mindegyike megérdemelne néhány sort, most azonban csak a kert legfőbb ékének számító, *Gian Lorenzo Bernini* tervezte *Fontana dell'Organót*, azaz az Orgona-szökőkutat említem meg, melyből bizonyos időközönként víziorgona hangja csendül fel.

A villa fénykorát kétségkívül az Este család fennhatósága alatt élte, majd a Habsburg-uralom idején rohamosan pusztulni kezdett, mígnem *Gustav Adolf von Hohenlohe-Schillingsfürst* (1823-1896) bíboros bele nem szeretett, és haláláig ismét a művészeti és nagyvilági élet központjává nem tette. Ezekben az években fordult meg itt többször is vendégként *Liszt Ferenc* (1811-1886), akit a mesebeli helyszín ihletett *A Villa d'Este szökőkútjai* c. zongoradarab megkomponálására. A kései *Zarándokévek-ciklus* egyik legnépszerűbb zongoraműve a maga korában úttörő hangzásával a villa szökőkútjainak gyönyörű, vidám csobogását idézi. Ennek emlékére a palota oszlopokkal szegélyezett udvarában elhelyeztek egy, a magyar szívet megdobogtató táblát, melynek magyar nyelvre lefordított felirata így szól: „*Évekig itt élt és dolgozott a nagy magyar zeneszerző és zongorista, Liszt Ferenc.*” ■

A templom-zarándoklat egyik állomása, a falakon kívüli Szent Pál-bazilika

Új telefon a bajai rendőrkapitányságon

Sarlós István

■ A 19. században az ipar rohamos fejlődése maga után vonta az információ áramlásának, a távközlésnek a fejlődését is. 1838-ban mutatták be *Samuel Morse* találmányát, az első távirót, amely a gyors hírközlés eszköze lett. A körülményesen használható táviró mellett az emberi hang elektromos formában történő továbbítására is elkezdtek fejleszteni a különböző eszközöket, így született meg 1876-ban *Alexander Graham Bell* találmánya, a telefon. A telefonközpontok kialakítása után – 1878-tól *Puskás Tivadar* tervei alapján – a könnyű telefon gyorsan szorította ki a távirót a hírközlésből.

Puskás 1879-ben tért haza az Amerikai Egyesült Államokból, és testvérel, *Ferenc*cel közösen kidolgozták terveiket az Osztrák-Magyar Monarchia telefonhálózatának kialakítására. 1881-ben kezdték meg a munkát, először a telefonközpontokat építették ki ott, ahol megfelelő számú előfizető volt a szolgáltatásra. 1887-ben már 7 magyar nagyvárosban – Budapest, Arad, Pécs, Pozsony, Szeged, Temesvár, Zágráb – működött telefonhálózat, amihez a következő évben további kettő, Debrecen és Nagyvárad csatlakozott. 1893-ban Baja, Brassó, Esztergom, Marosvásárhely, Szombathely és Zombor is csatlakozott a hálózathoz. A bajai előfizetők száma kérdéses, a közhivatalokat azonnal bekötötték a rendszerbe, és a vezetők is kaphattak saját vonalat, de még így is az évek során lassan nőtt a városi telefonvonalak száma, 1900-ban még nem érte el a 100-at. 1909-ben a bajai kapitányi hivatal a megnövekedett forgalomra való tekintettel kérvényezte a rendőrségen a hálózat fejlesztését. A napi szolgálatot teljesítő, Baja környékén dolgozó csendőrök kérték, hogy a személyes megjelenés helyett az egyszerűbb, telefonos jelentéshez adják meg a technikai feltételeket. Mind a csendőrségnek, mind a rendőrségnek volt saját telefonja, de ezek az őrszobában voltak, kellett egy új vonal a vezetőknek is.

„M. [magyar] kir. [királyi] III. számú csendőr kerület.

Tekintetes Rendőrkapitányi Hivatalnak Baja.

Baja, 1909. április hó 23-án.

Jelentem, hogy az utóbbi időben szokásossá vált, hogy különböző természetű – bár minden esetben hivatalos dolgok – megbeszélése végett T. [tekintetes] Czímedhez naponként behívatva lettem.

Ezen állapot szolgálati működésemre meglehetősen hátrányos, mert gyakran megtörtént, hogy a T. Czímhez való bemenés miatt sürgős irodai munkámat kell, hogy abba hagyjam, belszolgálati

dolgom elmulasztván, vagy külszolgálatra vonatkozó terveimet megváltoztassam.

Habár ezen eljárás szükséges voltát magam is belátom, mert csakis e gyakori érintkezés teszi lehetővé, hogy minden szolgálati ügy a kívánt gyorsasággal elintézését nyerjen: mindazonáltal hivatalos tisztelettel kérem T. Czímedet, hogy a napnap utáni behívások redukáltassanak, vagy pedig a kevésbé bizalmas természetű felhívások és megbeszélések távbeszélőn intéztessenek el.

Balogh őrmester.”

A rendőrkapitány a város vezetésével konzultálva május 12-én továbbította a csendőrség kérését a kapitányi hivatalban lévő telefon átalakítási elképzelésével együtt a városi postahivatal felé.

„Tek. M. Kir. Posta- és Táviró Hivatal Baja.

A vezetése alatt lévő rendőrkapitányi hivatal telefonját úgy óhajtom átalakíttatni, hogy az a saját hivatalos helyiségemben bizalmas jellegű beszélgetésekre használható legyen. Minthogy pedig a most említett cél csak úgy érhető el, ha a saját hivatalos helyiségemet is ellátják telefonkagylóval, s az őrszobában lévő telefonkészüléket pedig úgy alakítják át, hogy a rendőrőrszobában a tőlem, az én hivatalos helyiségemből kiinduló beszélgetést az őrszobában is meghagyandó telefonon senki ne hallgathassa. Ennélfogva kérem válaszát, hogy a szóban forgó átalakítás a célnak megfelelően lehetséges-e, s ha igen, mennyibe kerül?

Megjegyezni kívánom, hogy a telefon-hálókészüléket asztalon kívánom elhelyezni. Baja, 1909. máj. 12.”

A Duna-híd építését 1908 végén befejezték, csak az ünnepélyes forgalomba helyezés volt hátra. A bajai rendőrség és a vármegyei csendőrség örködött a hid-

biztonsága felett, mivel még az építkezések megkezdése előtt jelezték, hogy az új összeköttetés a Dunántúllal az ottani bűnözők átszivárgását eredményezheti. Az új hidat a szerb terroristák lehetséges célpontjaként jelölték meg, ami szintén fokozott készséget követelt. E két tényező miatt 1909 tavaszán és nyár elején a helyi csendőrséget fokozottan terheltek, túlterheltek. Az állandó járőrözés mellett az irodai munkára és a hivatalos jelentésekre minimális idő maradt, ezért vált szükség-szerűvé a folyamat gyorsítása. A hírközlés gyorsítása mindenkinek érdekében állt, ezért a rendőrség és a csendőrség is megkapta a várostól a szükséges támogatást a modern technika, a telefon szélesebb körben történő alkalmazására. A betervezésre a bajai postahivatal május közepén reagált.

„Tekintetes Rendőrkapitányi hivatalnak Helyben.

Folyó hó 12-én 2483 szám alatt kelt megkeresésére értesítem a tek. Czímet, miszerint lehetséges lesz a rendőrkapitányi irodában egy olyan távbeszélő állomást felállítani, amelyben folytatandó bizalmas jellegű beszélgetéseket a rendőrőrszobában jelenleg is berendezett, s később is meghagyandó telefonkészüléken nem fogják meghallani.

A berendezés úgy fog eszközöltetni, hogy a rendőrőrszobában lévő jelzőcsengő váltó meghagyásán kívül még egy második váltó is lesz alkalmazva, amely arra fog szolgálni, hogy a rendőrőrszobában lévő közeg a váltókészülékkel a főkapitányi irodának az összeköttetését megadja akkor, amikor valaki a rendőrkapitánnyal óhajt beszélni.

Megjegyzem, hogy amikor a rendőrőrszobában felállítandó átkapcsoló váltó működésbe hozatik, abban a pillanatban a rend-

őrszoba telefonkészüléke kikapcsolódik az áramkörből, vagyis azon a készüléken beszélgetést hallani nem lehet.

Ily berendezés mellett azonban feltétlen szükséges lesz a főkapitányi irodából a rendőrszobába vezető villanyos csengő beszerzésére, amely azon célra szolgál, hogy a beszélgetés befejezése után a rendőrkapitány a csengetéssel jelt adjon a rendőrközegnek a rendőrszoba telefonkészülékének rendes állásba való visszahelyezésére. Ugyancsak csengetni kell akkor, amikor a rendőrfőkapitány valakivel

beszélgetést akar folytatni. A távbeszélő készülékre vonatkozólag megjegyzem, hogy éppen van tartalékban egy asztali készülék, amellyel a rendőrfőkapitány állomását berendezheti.

Ezen készülékért különdíj nem jár, az átkapcsoló váltó értékét és felállítási költségét azonban a város tartozik annak idején megtéríteni, illetve még a berendezés előtt 24 kor összeget letenni a bajai pthivatalnál. Ha a felszereléssel járó költségek jelzett összeget nem fogják kimeríteni, akkor a fennmaradó összeg vissza fog adatni. A

berendezendő új állomás (mellékállomás) évi előfizetési díja 20 korona.

Baja, 1909. május 17-én.
Hivatalfőnök.”

Az új rendőrségi telefonvonal fontosságát mutatja, hogy a városi tanács a közgyűlés utasítására a házipénztár terhére júniusban már átutalta az összeget a postának, ahol azonnal elintézték a mellék beszerelését. A fennmaradt 2,5 koronát június 30-án visszautalták a városi házipénztárba, így július elején az ügyet lezárták, és a dokumentációt átadták a városi levéltárnak. ■

Magyar király adományozta a bunyevácok címerét

Mándics Mihály

■ Madách szavainak aktualitása jutott eszembe: emlékezni több mint szükséges. Csak az lehet a jövő záloga. Márpedig a bunyevácok címere immár 414 éves!

A címerhasználat elég korán elterjedt Magyarországon is. Címert csak uralkodó adhatott. A címeradásban, a címereken felhasznált motívumokban jelentős szerepet játszottak az adott kor szokásai és szellemisége is. Ezek alapján alakult ki a heraldika (címertan) rendszere. A címer pajzsba foglalt színes ábra, amelyen mind az alkalmazható színeket, mind azok számát szabályozták. A címerképek művészi ábrázolása esztétikai értékén túl hitelesen és részletekbe menően dokumentálják az adott kor mindennapi életét. A címer gyakran emlékjel és jelkép is lehet egyben: egy nép történelmi múltjára, identitásának ki-

fejezésére utaló, díszítő szimbólum. A saját címer az együvé tartozást, sorsközösséget is kifejezheti, ami büszkeségre adhat okot.

A ma is érvényes bunyevác címer adományozása 1605-ben történt. Akkor a magyar-horvát állam trónján a Habsburg II. (magyar királyként I.) Rudolf (1576-1608) német-római császár ült. Az uralkodó adománylevele szentesítette a címer használatát.

Feltételezem, hogy Baján és környékén nem kell az olvasóknak magyarázni, hogy a történelem forrásaiban mennyi népet sodort egymás mellé a történelem a Duna völgyébe, Magyarországon. A könnyebb megértés kedvéért említem, hogy a nemzetközi tudományos berkekben a bunyevácok három nagy csoportját szokták megkülönböztetni, amelyből kettő a Balkánon él: a dalmát és délnyugat-bosznia-hercegovinai, valamint a likai és a tenger-melléki területen. A harmadik pedig a Duna menti, bácskai területen, Magyarország déli részén, továbbá Budapest környékén él.

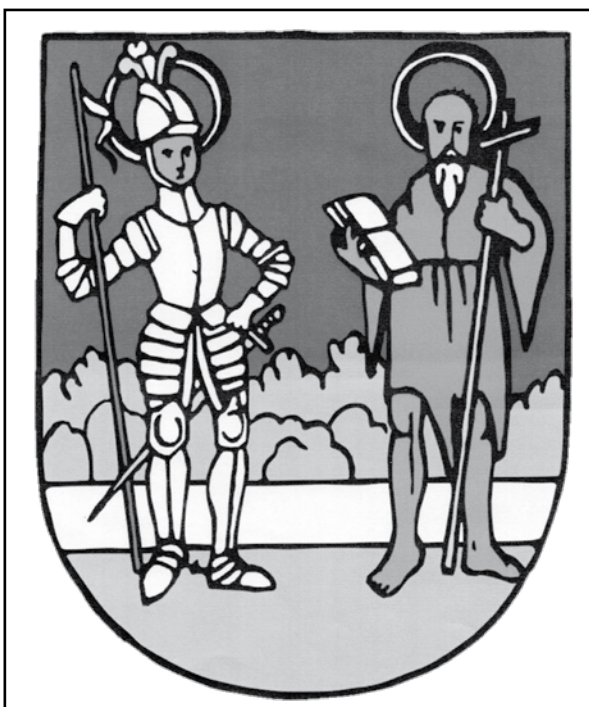
A világon mára sokféle szétszóródott bunyevácok egyazon a nép azonos nevű és a – távolság ellenére – még mindig sok élő szokást ápoló, igen erős katolikus öntudatú népcsoportjaként a horvát nép részét alkotják, a hazai horvát nemzetiség nyolc etnikai csoportjának egyikéeként. Talán a legnépesebb részüket azok teszik ki, akik a „diaszpórában”, vegyesen lakott településeken élnek. „Metropoliszuk” a Sugovica-parti Baja városa. Létszámukat illetően nagy a

bizonytalanság, ugyanis a népszámlálási évekről a nemzetiségek lokális elnevezése (bunyevác, sokác, rác) hiányzik, így legfeljebb becslést számokról eshet szó.

Mi, akik ma is e területen élünk, elődeinknek azokat tekintjük, akik a török hódoltság után 1687-ben – a mai horvátországi területekről – szervezett csoportként indultak el mai szállásterületeikre. A legtöbben a törökök általi üldöztetés miatt indultak útnak, s többszöri átköltözés után eltérő időpontokban telepedtek le a ritkán lakott vagy elnéptelenedett területekre.

Őseink mintegy négyszáz éve kérték a bunyevác címer adományozását a királytól. Kik is voltak ők? Az ősi földről (magterületről), az ún. Dinári-vidékről kimozduló bunyevácok kezdték elsőként a költözködést. Egyik csoportjuk a likai területre vándorolt el. A legnépesebb, katonás szellemű ún. „krmpoćai népközösség” példamutató vezetőivel az élen indult el az ismeretlen likai területekre 1605-ben, ahol a Zrínyieknek grófi birtokain befogadták őket. A hereljini Sv. Jurja templom 1605. jún. 16-i feljegyzésből tudhatjuk, hogy e a csoportot ugyanarról a helyről egy második, illetve harmadik csoport is követte 1627-ben. A címerre vonatkozó kérelmet a közösségnek írásban kellett benyújtania a királyi magyar kancelláriának. Egyben azt is kérték, hogy a hivatal gyakorlata szerint biztosítsák e területen a bunyevácok védelmét, garantálják szabadságukat.

A címerképen eddigi életük tükörképét szerették volna látni. A címerkérő folyamodványban indoklással együtt fel kellett sorolni a javaslatokat. A legenda szerint a címerben szereplő jeles személyiségek azonos korban éltek, s mielőtt még szentté avatták volna őket, a bunyevácok vezetői, népszerű vezetők voltak. A ké-

Bunyevác címer

relem tartozékaként annak alsó sarkában kellett elhelyezni a heraldikai szabályoknak megfelelően megrajzoltatott, kért címert. A jobb alsó sarokban szerepelt az aláírás. A dátumot az engedélyezési záradékkal együtt a kancellária írta rá. Ezt a címet küldte el nekem a senji múzeum igazgatója, *Blaženka Ljubović*, akinek ezúton is köszönettel tartozom.

A címerkérő aláírók a következők voltak: előterjesztőként *Damjan Krmpotić*, a bunyevác közösség vezetője, likai főkapitány jegyezte, magas rangban lévő vezetőtársai (tisztek) pedig *Tadije Krmpotić*, *Milašina Skorupović*, *Ivan Krnčević* és *Radoja Pečenica* voltak. Mindez Hreljin városában fogalmazódott meg. Az ottani templom kívül őrzik a világ egyetlen bunyevác múzeumában, Senjben is (Gradski Muzej Milana Ogrizovica). A latin szöveget ott fordította horvátra *Enver Ljubović*. A megkapott címeradományról magyarul először *Károly Árpád* tudósított 1890-ben.

A bunyevác címer

A kerekalpu pajzs (címer) középpontjában képzeltében felezett kék mezében védőszentjeik, jobbról *Szent György*, balról *Keresztelő Szent János* látható. Szt. György lovagot a címer ékes páncélruhában, fején díszes sisakban, kardjával az oldalán ábrázolja. Szent János a korabeli hittérítők vörös színű tunikáját viseli. Bal kezében latin kereszt, jobbáiban könyv található.

Mindkét címeralak feje fölött glória van. A pajzs alsó mezeje, a pajzsláb zöld szí-

nű. Ezt a zöld mezőt egy keskeny fehér pólya vízszintesen metszi, ez a *Buna* folyót szimbolizálja. Ez alatt a zöld pajzsláb foglalkozásukra utal. A felső hullámos zöld pólya az erdőt jelenti, mely e nomád pásztornépet számos költözködése során végigkísérte.

A szomszédos Szerbiában a bunyevácokat önálló nemzetiségként ismerték el, és ott a fent leírttól eltérő címet és zászlót használnak. A magyarországi bunyevácok 1879 óta hagyományosan a *Kolo igra...* című dallal nyitják rendezvényeiket. A köztudat a dalt a himnuszuknak tekinti. Zászlajuk pedig 140 éve fehér-égszínkék színű kelme.

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg

Ady Endre Városi Könyvtár,
Munkácsy Mihály utca 9.
CBA Belvárosi ABC,
Eötvös utca 1.
Cserba Optika,
Batthyány Lajos utca 18.
Líra Könyvesbolt,
Déri Frigyes sétány 5.
Tourinform Iroda,
Baja Marketing Kft,
Szentháromság tér 11.
Gazdabolt
(Baja, piacssarnok)

Befejezésül megemlítem még, hogy a hazai bunyevácok új színfoltjaként a közműltban (2018 őszén) megalakult a *Bunyevác Kulturális Intézet*.

Ennek alapítója a bajai születésű, bunyevácok valló *dr. Obádovics J. Gyula*, a matematika emeritus professzora, a város díszpolgára. Az intézet igazgatója szerint céljuk a bunyevác népcsoport kultúrájának és történetének feltárása, felfrissítése, megőrzése, ápolása és bemutatása. Irodájuk Baján az Eötvös u. 6/A alatt található.

Online előfizetési lehetőség!

Tisztelt Olvasónk!

Szívesen olvasná vidéken lapunkat, de sokallja a postaköltséget? Külföldön sem szakadna el a Bajai Honpolgártól? Van megoldás!

A 2019-es naptári évtől lehetőséget biztosítunk lapunk online előfizetésére is. A szolgáltatást igénybe vevők webböngészőjük segítségével a világ bármely pontjáról már a megjelenés napján hozzáférhetnek aktuális számunk teljes tartalmához. Ehhez csupán annyi kell, hogy a kedvezményes **5 000 Ft-os** előfizetési díjat befizessék a Bajai Honpolgár Alapítvány számlaszámára (az Alapítvány számlaszám: **OTP BANK NyRt. Bajai Fiókja 11732033 20030119**), majd a befizetést igazoló csekkszelvény vagy a banki utalást igazoló kivonat másolatát e-mailen juttassák el az **elofizetes@bajaihonpolgar.hu** címre.

A befizetési díj jóváírását követően e-mail címükre elküldjük jelszavukat (ezt később tetszőlegesen megváltoztathatják), és e-mail címük, valamint a jelszó megadását követően honlapunkon (**www.bajaihonpolgar.hu**) keresztül már hozzá is férhetnek minden lapszámhoz.

Honlapunkon jelenleg kísérleti mintaszámot tekinthetnek meg, amelyen tesztelhetik szolgáltatásunkat. Amennyiben hibákat tapasztalnak, kérjük, jelezzék azokat a fent megadott e-mail címen. Kérdéseiket, javaslataikat egyaránt szívesen fogadjuk.

A Bajai Honpolgár szerkesztősége

A Bajai Honpolgár-esték tervezett előadásai 2018/ 2019.

6. **Dr. Zentai Mária:** „...két szép madár nyaka”
Hunyadi László útja a drámától az operáig: az adaptáció és az értelmezés kérdései Tervezett időpont: **2019. május 10.**
7. **Dr. Csorba László:** Kossuth Lajos amerikai útja
Tervezett időpont: **2019. május 24.**

Kaviár, lencse, limonádé, hamburger

A Bajai Fiatalok Színházának bemutatója

Mayer János

■ A bort és a limonádét össze lehet hasonlítani egymással, ahogyan a csúcsgasztronómia termékeit is a McDonald's hamburgerivel, csak épp semmi értelme nincs. Egy izzadságos nap végén gyors szomjoltásnak jó megoldás lehet a limonádé, de nem kell tőle a csúcstorok rejtett mélységeit, a finomságok ízharmóniájának megfejtését várni, mert a jó borban a szőlőtőkét ért napfénytől a vincellér lelkéig sok minden rejtőzhet. Olykor jólesik egy Big Macet is megenni, elvégre az a világ minden pontján lényegében ugyanolyan, ugyanazok az összetevői, és az ember pontosan tudja, hogy mit kap a pénzéért, amikor betér az amerikai étteremlánc valamelyik üzletébe. Ugyanakkor nem véletlen, hogy a gasztroturisták nem ezekhez a gyorsételekhez igazítják utazásaikat, mert ha valódi meglepetésekre, különleges ízekre, szokatlan összetevőkre vágnak, akkor azt máshol kell keresniük.

S hogy jön mindez a a *Kaviár és lencse* márciusi bemutatójához? Úgy, hogy erre a darabra tökéletesen illik mind a limonádéhoz, mind pedig az olcsó hamburgerhez történő hasonlítás. Ha ugyanis az a célunk, hogy egy kellemes, de munkával (vagy épp fürdőzéssel, nyaralással) telt nyári nap estéjén könnyed szórakozást és sok nevetést (olykor röhögést) találjunk, ellenben ne kelljen sokat gondolkodni, akkor ez a darab tökéletes választás lehet. Viszont nem szabad tőle magvas gondolatokat, komoly tanulságokat, filozofikus mélységeket várni – ehhez a dráma sztorija túlzottan is felszínes. (Hacsak azt nem tekintjük esszenciának, hogy a világon mindenki szélhámos, legfeljebb vannak, akik még alattomosak is hozzá, míg mások gyarlóságai fölött jótékonyan szemet lehet hunyni.) A hamburgerhez pedig abban hasonlít, hogy ez annyira a klasszikus recept szerint megírt vígjáték, hogy szinte le lehet kottázni, egy bevált sablon szerint mikor mi fog történni benne, s persze számos fordulat, félreértés, némi ármány és szerelem beépülése után a végén minden pontosan a helyére kerül. Ráadásul a vígjátéki kelléktárnak annyi jól ismert eszközzel (kisztílú szélhámos igazságosztóvá emelkedése, lakodalmi potyázó, megrendezett gyilkosság, elrejtett „halott”, felszarvazott férj, harc egy komoly örökségért) él a komédia, hogy szinte mindannyian sorolni tudjuk, hogy a két olasz szerző (*Giulio Scarnacci* és *Renzo Tarabusi*)

Két kisztílú szélhámos és a demens frontharcos
(*Andrasics Márkó, id. Farády László, Balázsevits Tamás*)

honnan kölcsönözte az ötletüket, vagy épp mely újabb filmalkotások meríthettek ötletet az eredetileg még az 1960-as évek elején bemutatott, de azóta is sokfelé játszott mű egyes jeleneteiből.

A darab cselekményének helyszíne Nápoly, és már ez magában hordozza a vérbő, mediterrán humort, az impulzív, dinamikus figurákat és persze az „alvilági” kapcsolódásokat. A klasszikus molière-i intencióknak megfelelően a teljes sztori egyetlen helyszínen (*Papagattóék* szolidan lepusztult, tipikus dél-olasz lakásában) játszódik le egészen rövid idő alatt, de addig jó néhány fordulat szemtanúi leszünk a három felvonás folyamán.

Egy ilyen könnyedebb darab lehet telitalálat is, ám ahhoz, hogy így legyen, kiemelkedő színészi alakítások kellenek, akik feledtetik velünk a szerzői hiányosságokat. (Mert azért a komédiák is hordozhatnak komoly tanulságokat.) Van erre is példa, hiszen a Madách Színház 1967-től éveken át játszotta a *Kaviár és lencsét Pécsi Sándorral, Tolnay Klárral* és *Kiss Manyival*, de készült belőle tévéjáték is korszakos egyéniségek főszereplésével (*Márkus László, Sinkovits Imre, Almási Éva*), és az utóbbi években is több színház tartja műsoron a darabot, bár a legújabb, *Verebes István*-féle rendezés eléggé megosztó kritikákat kapott.

A Bajai Fiatalok Színházában persze nem játszanak a fentiekhez mérhető színészi-alkat. Vannak köztük olyanok (*Andrasics Márkó, Földes Péter*), akiknek kifejezetten fekszik a csetlő-botló kisztílú szélhámosok

szerepe; vannak, akik mindenféle szerepben képesek izgalmasak lenni (*Balázsevits Tamás*), de vannak olyanok is, akiknek ez a terep nagyon idegen, és nehezen találják meg az egyensúlyt a humor és a harsány ripacskodás között, vagy épp nem tudnak valós színeket megmutatni. A fontosabb női szerepekben pedig nem mindig érvényesül a közönségesség és a finomság kettőssége; *Terray Orsolyának* (Matilde) egyszerűen nem hiszem el, hogy – bár színházban edződött – vécs néni (lehet, hogy öltözékét is talán jobban e „szakmához” kellett volna igazítani), *Gáspár-Sipos Katalinnak* (Valeria) pedig azt, hogy valóban vágyat érez a szomszéd Antonio (*Földes Péter*) iránt. (Valeria asszony szerepét más adaptációk sokkal több nőiességgel, szexuális kisugárással ruházták fel.) Ezen túl elég nagy merészség volt *Fiorella* szerepét *Lei Virágra* bízni; életkorban ugyan közel áll a könnyen őszinte, nagy szerelemre lobbán, naiv tinédzser lány figurájához, de ahhoz, hogy ezt hitelesebben el tudja játszani, egyszerűen még érnie kell. (Ettől még ígéretes színjátékos, csak a nagyobb szerepekben mindenki sokkal tapasztaltabb nála.) Emlékezetes alakításokat ezúttal inkább a valószínűleg karakteresebben meg is írt férfi szerepekben látunk: *Balázsevits Tamás* (*Leonida Papagatto*) kellően energikus a szélhámos „pater familias” szerepében, és harsányságban is csak addig megy el, amíg az szükséges, bár nem könnyű az urizálás és a tekintélyelvűség között egyensúlyoznia. *Stadler Zoltán* (Raimondo Vietoris) szerepe ugyan eleve aránylag egysíkúbb

Testbeszéd magas szinten (Földes Péter)

karakter, viszont neki színpadi mozgás és beszéd tekintetében is sokat sikerült fejlődni az elmúlt években, és alkatilag is kiválóan alkalmas egy igazi főgonosz megtestesítésére. A finomabb humor megjelenítésére főleg Földes Péternek nyílik alkalm, és ő az, aki testbeszéddel, arc-mimikával a legtöbbet képes hozzátenni a megírt szöveghez. És mindenképp kiemelendő még a szenilis nagypapa szerepét alakító *id. Farády László* játéka, akinek ugyan megszólalnia egyetlenegyszer sem kell a három felvonás során, de ahhoz, hogy a demens egykori frontharcos alakját humorral, de nem túljátszva megcsinálja, nagy önfegyelemre van szükség.

Egyébként pedig van itt minden, mint a búcsúban: igazi olaszos perlekedés, kergetőzés, megcsalás és féltékenység, ma már Itáliában sem tipikus nagycsalád annak minden bájával és gyengeségével; buta, milliomos arisztokraták és ravasz, szerethető („megélhetési”) kisbűnözők; sok, ép ésszel amúgy elképzelhetetlen átverés. Ehhez illő öltözékek és környezet, 60-as

évekbeli olasz slágerzene társulnak. Egyedül az akkor még erősen vallásos olasz miliőt nem sikerül kellő erővel megmutatni; pedig abban, hogy az egyébként előkelő lakomákról „potyázó”, másokról pénz „le-húzó” főhős számára a súlyosabb bűncselekmény fedezése már nem vállalható, és hogy élete párját végül oltár elé is kívánja vezetni, nyilván ez is szerepet játszik. Másrészt talán az időnként szerepet kapó modern music center hat idegenül ebben a retró környezetben, de lehet, hogy ezt csak a magunkfajta veszi észre.

No de, amint az elején írtuk, mindez sokat nem számít akkor, ha jókat akarunk nevetni, mert azt itt lehet bősséggel. Azt persze meg lehet kérdezni, hogy van-e a kacagás mögött is valami; s talán azt is mondhatjuk, hogy az ábrázolt „lelkek földszintesek”. Ugyanakkor mégsem állíthatjuk, hogy a darab nem szórakoztató, ne szurkolnánk a főhősöknek (akik igazából antihősök), hogy végre sikerüljön nekik valami, és a három felvonás gyorsan elrepül anélkül, hogy ásítozni kezdtünk volna.

Így aztán legfeljebb azon gondolkodhatunk, vajon miért épp erre a darabra esett a csapat választása (amikor a hazai és a nemzetközi vígjáték-irodalom bővelkedik ennél jobb komédiákban), de ha már így alakult, kellemesen elszórakoztunk rajta.

Én személy szerint egyébként is örülök, hogy a sok musical, illetve regény-, novella- és filmadaptáció után *Ottmár Attilának* végre olyan „hagyományos” vígjátékot is játszanak, amelyet eredetileg is színpadra írtak. Jó lenne, ha ilyenből többet is látnánk a helyi társulatoktól, még ha a sikerért jobban meg is kell küzdeni, mint a zenés produkciók esetében – viszont nagyon sokat lehet tanulni belőle.

Egyébként pedig régóta tudjuk, hogy nem kell mindig kaviár (a színházban sem), olykor egy hamburgerrel és sült krumplival is jól lehet lakni.

(*Giulio Scarnacci – Renzo Tarabusi: Kaviár és lencse. Vígjáték három felvonásban. Bajai Városi Színházterem, 2019. március 23. Rendezte: Ottmár Attila*) ■

Senki sem az, akinek látszik (Földes Péter, Balázsevits Tamás, Torda Balázs, Andrasics Márkó)

Édes és sós

Szünder Dezső

■ Idén a húsvéti ünnepek egy nappal tovább tartottak, hiszen – teljes joggal – a pénteki napot is munkaszüneti nappá nyilvánították. A böjti időszak végén így egy nappal több maradt arra, hogy mindenki pihenéssel, családdal, szeretteivel tölthesse az időt.

Amennyire vártuk ezt az időszakot, minden bizonnyal akadnak – nem is kevesen – akik úgy érzik, már éppen itt az ideje annak, hogy vége legyen a napokig tartó, sok esetben mértéktelen evés-ivásnak. Gondolom, sok olvasónk érezte úgy, hogy húsvét után aztán egy hétig nem eszik semmit, annyira telítette az ünnepek alatti rengeteg finomság. Persze, ez nem így működik... Másnapra, harmadnapra ismét éhesek leszünk, ez teljesen természetes. Ilyenkor a legritkább esetben kívánjuk már a sonka-tojás kettőst vagy a bárányt. Sok esetben elegendő egy könnyed tészta vagy egy finom, laktató leves. Ha csak egy fogást tudunk elkészíteni, de még kívánunk mellé vagy utána valamit, akár 1-2 órával később, akkor remek alternatívát kínálnak erre a most ismertetett receptek.

Kezdjük talán a sóssal! Itt a tavasz, sze-rencsére egyre melegebbek a napok, kezdjük elővenni a szekrény mélyéről a lengébb ruháinkat, a hűtőnkől pedig a testes vörösborok helyett egyre gyakrabban választunk rozét vagy könnyedebb fehérbort. Mindehhez kitűnő társ egy finom pogácsa. Sokan vagyunk, akik szeretjük; ki a töpörtyűsre, ki a burgonyásra, más a csak „simán” sajtosra esküszik. Bizom benne, hogy ennek a különleges, kissé olaszos ízvilágú pogácsának is lesznek majd kedvelői olvasóink körében.

Aszalt paradicsomos, fűszeres pogácsa

Hozzávalók 40-45 darabhoz, kb. két nagy tepsizhöz: 1 kg liszt, 1-1 teáskanál por- illetve

kristálycukor, 2-3 dl langyos tej, 50 g friss élesztő vagy 2 tasak porélesztő, 1 nagy evőkanál só, 3 teáskanál kedvenc zöldfűszereinkből (oregánó, bazsalikom, majoránna, kakukkfű stb, vagy ezek keverékei), 3 db tojás, 100 g zsír, 12 db nagy, aszalt paradicsom (lehet olajban eltett is).

Egy bögrében kevés tejet langyosítunk. Elkeverjük benne a porcukrot, a kis darabokra tördelt élesztőt, és 10-15 perc alatt fel-futtatjuk. Egy tálban összekeverjük a tészta hozzávalóit, hozzákeverjük a felfutott élesztőt és tej, illetve liszt esetleges hozzáadása mellett mintegy 20 perc alatt alaposan kidagasztjuk. Az apró darabokra vágott aszalt paradicsomot a gyúrás utolsó 5 percében adjuk csak a tésztahoz. Meleg helyen, konyharuhával letakarva 1 órát kelesztjük.

Ha a tésztánk megkelt, óvatosan átgúrjuk, majd nem túl vékonyra kinyújtjuk. A tetejét éles késsel bevágjuk, és pogácsaszaggatóval kiszaggatjuk. A pogácsák tetejét megkenjük felvert tojással, és ízlés szerint díszítjük lennaggal, szezámmaggal stb. Előmelegítjük a sütőt, ez idő alatt pogácsáink kelnek még egy kicsit. 170-180 °C-on, légkeveréssel 15-17 percet sütjük.

A második recept pedig, ha már édes, legyen torta! Nem kell megijedni, ez a torta csak nevében az. Nem nehéz eddességről van szó, melyhez temérdek összetevő szükséges, az elkészítésének ideje pedig igazán rövid. Ezen túl remekül variálható, egyetlen apró kiegészítéssel igazán szép csavart adhatunk az eddességnek.

Mákrémes túrótorta

Hozzávalók egy 22-24 cm-es kapcsos tortaformához: a tésztahoz 1 db tojás, 100 g olvasztott és kihűtött vagy lágy vaj, 50 g cukor, 200 g liszt, 1 teáskanál sütőpor; a töltékhez 2 db tojás, 450-500 g túró, 100 g tejföl, 2 evőkanál étkezési keményítő, 150 g cukor, 130 g darált mák, kevés vaníliaaroma.

A tészta elkészítéséhez a tojást keverjük össze a cukorral, adjuk hozzá a vajat. Az átszitált, sütőporral összekevert lisztet keverjük össze a vajas-tojásos keverékkel, gyúrjuk össze, amíg összeáll egy gombóccá. A kapcsos

tortaforma közepébe tesszük a tésztagolyót, és a kezünkkel eloszlatjuk a formában úgy, hogy 1-1,5 ujjnyi pereme is legyen. Figyeljünk rá, hogy a tészta mindenhol folytonos legyen, egyetlen helyen se legyen lyukas! Tegyük a hűtőbe legalább 30 percre.

A darált mákot tegyük egy tálba, öntsünk rá annyi forró vizet, amennyi ellepi, hagyjuk állni 20 percet, szűrjük le, tegyük félre. A túrot, tejfölt, a tojásokat, keményítőt, cukrot és a vaniliát tegyük egy tálba, és fakanállal vagy akár robotgéppel dolgozzuk össze alaposan. A túrot előtte törjük át villával, vagy használjunk krémesebb változatot. A masszát egy nagyobb és egy kisebb részre osztjuk. A leszűrt mákot a kisebb adaghoz öntjük, összekeverjük. A két massa ekkor legyen kb. azonos mennyiségű.

A tésztát kivesszük a hűtőből, a sütőt 180 °C-ra előmelegítjük. A tészta közepébe tesszünk egy merőkanál túrókrémet, majd erre egy merőkanál mákos túrókrémet. A műveletet addig folytatjuk, amíg a krémek el nem fogynak. Figyeljünk rá, hogy a következő merőkanál krém mindig az előző, már szétfolyt krém közepére kerüljön. Amint végeztünk az adagolással, fogpiszkálóval a forma közepétől egészen a széléig csíkokat húzunk. Nem kell túl precízen, se túl sűrűn!

180 °C-os sütőben 50 perc alatt készre sütjük. Akkor jó, ha a széle éppen csak elkezd megpirulni, ne süssük túl, mert akkor kiszárad! A formában hagyjuk teljesen kihűlni, csak ezután csatoljuk le a forma oldalát. Ha az elkészült tortát 1-2 napot már a csatos rész nélkül, de a teflon alsó lajával együtt hűtőben tároljuk, akkor nagyon könnyen és egyben lejön a talpról az egyébként nagyon vékony tészta réteg, és ekkor a legkönnyebb szeletelni is.

Opcióként a túróba tegyünk bátran citromhéjat, esetleg kevés mazsolát, a bátrabbak akár egy kevés rumot is. Vaníliaaroma helyett pedig használhatunk örleményt, vagy egy vaníliarúd kikapart belsejét.

Jó étvágyat kívánok! ■

